

А. М. ЧОЧУА

А҆СУА БЫЗШӘА

АНБАН АШТАХЬ
ИЗЫПҮХЬО АШӘКҮ

А҆ХӘИНДШӘКУТЫЖЫРТА
АКУА — 1958

А. М. ЧОЧУА

402962
Библиотека
Омской области

АРСУА БЫЗША

АНБАН АШТАХЪ
ИЗЫПХЬО АШЭКУ

Aхтамән ирееини атыжъра

АРХАИНТШЭКУТЫЖЫРТА
АКУА — 1958

А. М. ЧОЧУА

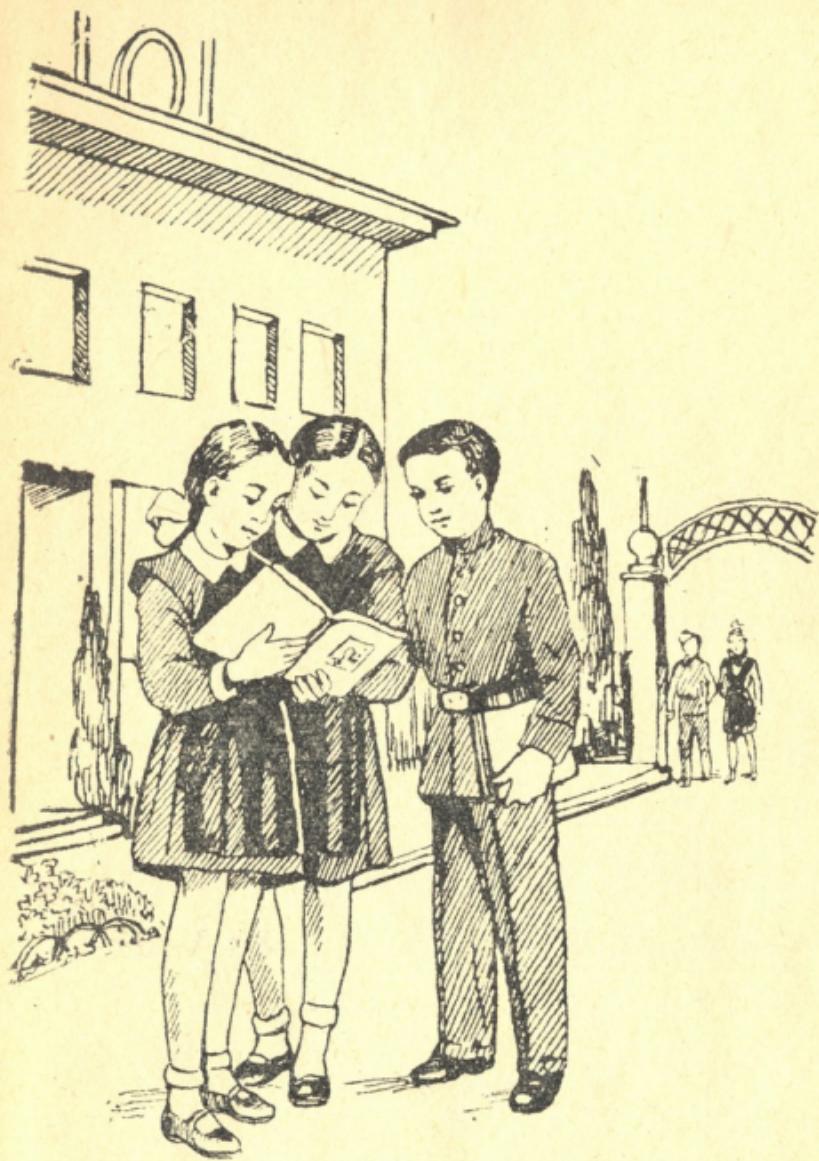
АБХАЗСКИЙ ЯЗЫК

Книга для чтения после букваря

Издание третье, исправленное

АШКОЛ

ӘМБІЛДЕНДЕР
ДАСТАУАРДЫ

Мшыбзия, ашкол!

Лассы имғасит аңхын гурьяху. Иааит сентиабр акы. Ахучқуа еибаргурьо, иццакны ашкол ахъ ицоит. Абар ашколгы. Шақа ипъшзоузei, ирхиоузei иара!

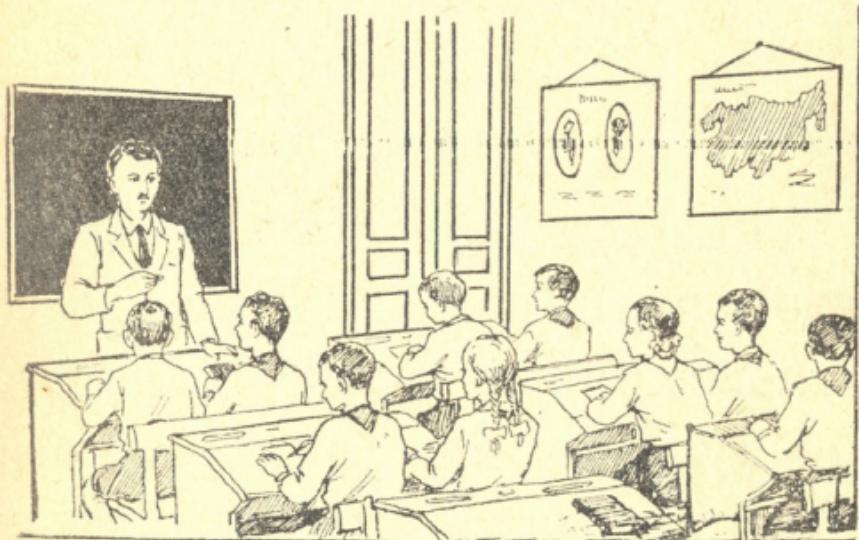
Аклассқуа цқьюуп, илашоуп, иеилыргоуп. Апартакуеи акласс-ұкуеи цырцыруа икоуп. Атзамцқуа рөы ҳадацәа рпатретқуа кыдуп. Апъенцырықуа рөы иқүгылоуп ашәтқуа.

Мшыбзия, сышкол бзиаху!

Ишъагухъаагеи ҳара ашәкү- куеи аурокқуеи!

Атқәтқәа бжыы аагеит. Зе-
гыы апартакуа рөы итәеит.
Атсаңқәа ацъыхәаны ртетрад
өңдүкүа рөы анбанқуа аныртсон.

Ибзиазаны атара шәтала,
кыр иахзапъсоу ҳхучкүа!

Апхын шәмфаси?
Сентиабр аказы ахучкүа абаццак'уаз?
Ашкол шәкаказ?
Изеипъшразыз акласскүа?
Атзамцкүа рөы икыдзыз?
Апенцырыккуа рөы иқугылазыз?
Ахучкүа анбанқуа шәарығуаз?

Адежурна.

Ашкол ахъ саait ашыжъ, атқәтқәа иасаанза. Сара иахъа акласс ағы сдежурноуп. Астол снықугылан аңенцьырқуа аасыртит. Аҳауа цқъа аағналеит. Нас касыжэ баазала акласс-бүсрыцқъеит.

Хара бзиа иаабоит ҳашкол. Ҳаклассгъы еилфача иқазар

ұтахыуп. Убри азы адежурна
ұтатыр иқууп.

Адежурна акласс ахъ данбанеиуеи?

Уи ус заанатқ дзаауазеи?

Адежурна акласс ақны иқаитцозеи?

Уи иус ұтатыр зақұзеи?

Ихәа, акласс ағы уандежурноу иқаутдо?

Ашкол ақны.

Тандел ашкол ахътә ағны-
қа дааит. Ашкол ақны иқа-
шэтцозеи ҳәа дтцааит Тандел
иашы хучы Күчыта.

Тандел ус ихәеит:

— Артқасы иаҳиртоит, ата-
сцәа иаҳтоит. Зны ҳағуеит,
зны ҳаңхъоит.

Күчыта хучы дзызтсаада?

Тандел иихәазеи?

Атағцәа ашкол ақны иқартцозеи?

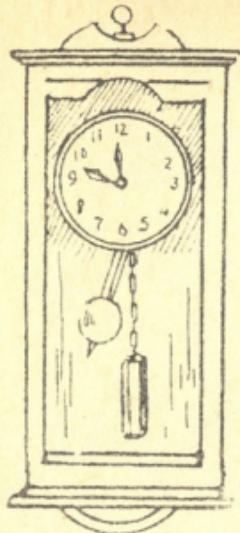

Иудыруазар абри закуу?

Шъап сыйтам, аха сны-
куоит,
А҃ғы сымам, аха сцәа-
жәоит:

Исхәоит ианыцәатәу,
Насгы иангылатәу,
Уск ахъгы ианцатәу.

Аурокқуа уөрүгүумырхалан.
Ианаамтоу ашкол ахъ уцала.

Акласс ағы атәара шахутоу.

Абри асахъа акласс ағы икнейхан,
аҳақъым ус ихәеит:

—Шәахуаңш ари ағырпышыга.
Абасоуп апартағы атәара шахутоу.
Апарта убђа ырхуаны уахамтәроуп,
ужәғахыргы еитыхны иқазароуп.
Убасқан уъсып лага-фагара еиха има-
риахоит, убђагы хуом.

Ағыза иаша.

Камыгу имоуп ғыңғы ағызцә—
Күчери Шьотеи. Урт зегын актәи
акласс ағы итәоуп.

Артағ-пәхәыс урт ирылтеит та-
тәыс ажәабжы апъхъареи аҳасабтәи.

Камыгу ажәабжы даңхьеит, аха
аҳасабтә изымхасабит.

Адырғаене ашъжымтән ашкол
ағы дааин, Камыгу иғызцә шәсыц-
храа ҳәа дрыхәеит.

Күчир итетрад аашьтихын ус
ихәеит:

— Аа, уст, арақа иахғыл. Ииашаны
исхасабит.

Шьота ус ихәеит:

— Иахыумғылан, Камыгу. Ишуха-
сабша сара ахы уқустәп, нас уара
ухала ихасаб.

Камыгу ғыздәас имадаз?

Артағ-пәхәыс урт ирыдыштазеи?

Аҳасабтә анизымхасаб Камыгу иқаиттазеи?

Ағызара иаша нықузгада? Избан?

Асаати ахучи.

Ахучы: Иқамлари асаат,
Исоухәар сара,
Үңнутқа иуђроу
Шәарахыс уара,

Ашъақартқа уаркалеиуеит
Амандаринақуа зазоит.

Ахaa ахъыкукуоит аҳарданжъ,
Ишпෑеидшәылоу акачы!
Амаху хырхуа, тақа аөоужъ.
Үақа иғылоуп амытқыць.

Б. Шынкуба.

Ажәенираала өүрхәала ишәтпа.
Тагалан абаҳча шпәкоу?
Ажымжәа зеңпәшроузен?
Уаҳа шәырс итәгылоузен абаҳча?
Ишпәаарпъшу ашъақартқәеи, аҳарданжъи, акачычи, амытқыци рсаҳья?

И. В. МИЧУРИН.

Абаҳ чақатқаф ду.

Хтәылағы зегзы дырдыруеит абаҳ чақатқаф сиир
Иван Владимир-иԥа Мичурин.

Уи иабғы абаҳча қатара бзия ибон.

Мичурин даныхучызы еиҳарак уафы дибон аба-
хчағы, ма аутрағы. Уақа еизигон ацеи **абхәзи**
ргуаңықуа. Уи иңбылақуа еснагы итәйн ажәлакуа
рыла. Ағны данааилакъ ажәлақуа еилипшашауан
сорт сортла.

Абаҳчағы аутрағы Мичурин илеитон ажә-
лақуа. Уи иаазарц дастьтан иқуазу, ихаау абхә-
қуеи, ацақуеи, убас итегь ашәыр хккүеи.

Мичурин иңсы танаты дағын дзеилаҳауаз
абаҳчакаттара. Уахынла, еиҳарак азын, уи дрып-
хыон абаҳчакаттара иазкыз ашәқуа.

Мичурин иқайтейт абаҳча қаймат. Уи ибаҳча-
ғы ашәыр хкы бзиақуа тағылан: урт хаакуакуа-
раза иқан, иқуазын, иңсылан. Атқа-тұлақуа ирөа-
лон унапы иамқуткамжо атқа қаңшықуа, рифы
хааза.

Мичурин инеиңынкыланы, иәаддаланы аус
иуан. Асовет мчра уи иусурағы ацхыраара инатон.

Мичурин иаазеит зсорт бзиауз атқақуеи,
аҳақуеи, ацақуеи, ажы. Уажәы аколихаратә
баҳчакуа рөиираазоит Мичурин иқайтаз ашәыр
сортқуа.

Мичурин даныхучызы еиҳарак дзеилаҳауазыз?
Мичурин ибаҳчағы аус шіеиуаз?
Мичурин ишпанаазеи ашәырцлакуа.

Аңсны.

Сара стәыла пәшза Аңсны,
Унықуңшыр ашъхахътә уаапшны,
Амра шъарда илашоуп,
Ажәғанғы мыңху ицқоуп, ииатқоуп.

Аңсны какаң, Аңсны бзиаху, сара стәыла!
Насып змоу тәылоуп Аңсны,
Насып змоу ҳаңсадгыл ду ағы,
Асовет тәылағы.

Д. Гулиа.

Ажәенираала өүрхәала ишәта.

Аңуфарақуа ртак.

1. Аҳәа.
 2. Абз, алақуа, алымжақуа.
 3. Аңықа.
 4. Атcla, азахуа, ағы.
 5. Ахаңыцқуа.
 6. Арыңхъ.
 7. Агара.
 8. Абз.
 9. Ажә ақыка.
 10. Архнышына.
 11. Ататынжәга.
 12. Арбаңь.
-

АХҚУА

Адақъакуа

Ашкол

Мшыбзия, ашкол	4
Адежурна	6
Ашкол ақны	7
Иудыруазар абри закуу?	8
Акласс ағы атәара шахутоу	8
Ағыза иаша	9
Асаати ахучи — <i>В. Ағырба</i>	9
Артага матәақуа	10
Маңыга ашкол дзагхаяуа — <i>Ц. Тапаңуа</i>	11
Зегбы аусура иағуп	12
Ашәкү — <i>А. Цөнүа</i>	15

Атаацәа

Хтаацәа	16
Агара ашәа — <i>М. Лермонтов</i>	16
Сан	17
Сара сұя	17
Атабырг зегбы иреиңьыуп.	18
Цаца лықыаныңа — <i>Б. Бажәба</i>	19
Цьота ағны иқаңто	20
Хымур ағны иқалто	21
Абхәа гуაбь — <i>Л. Толстой</i>	22
Атакуажә — <i>В. Осеева</i>	22
Тания хучы	23
Ашыңацакуа — <i>Б. Бажәба</i>	24
Куарақуанеа — <i>Г. Смыр</i>	25
Лөйзіцәа нылмыжыит — <i>Ц. Ахәба</i>	25
Атахмадеи ақкуни (<i>ақыртшәаҳътә</i>)	27

Азын

Асы ауеит — <i>Б. Шынқұба</i>	28
Аңхъатәи асы (<i>ақыртшәаҳътә</i>).	29

Унағшишь адәахы (аурысшәахътә)	30
Азын абнағы (аурысшәахътә)	31
Азынта сахья — Ц. Тапабуа	32

Ленин имшқуа раан

Ленин — Х. Бәжәба	33
Ленин аңара шитоз	34
Ленин имузеи акны (аурысшәахътә)	35
Ленин иуасиаткуа рыла иқатоу (аурысшәахътә)	35

Асоветтә Ар

Хара ҳар бубуоуп	37
Асоветтә Ар	37
Аибашыңа ахүчкуа шенкүдүрхаз (аурысшәахътә)	39
Асанитар ла	40
Тынчрыла аусуразы	42
Анаана мшы аёны — А. Сурков, ент. Ш. Цәыцьба	43

Ақалақы

Москва анеира Б. Житков	44
Хымур Ақуа илбаз — Х. Бәжәба	45
Идәйкуицент асалам шәқу	46
Ала Боб — Л. Толстой, ент. Ш. Цәыцьба	48

Үцқыаз еснагъ иүгхом агуабзиара

Ахұчы иабжъагатәу — Д. Гулиа	49
Ағыззәзәреи ахапың рыңқыреи шахутоу	49
Атағы ашъжымтән иқаитпо	50
Уаха иатахыузен агуабзиаразы	51
Мыңға атаалым бзия ибоит — А. Цыонуа	51
Шыжымтәнза сғылоит — Х. Бәжәба.	52

Ағнатә цістәқуеи адәнықатә цістәқуеи

Хышьлаши ақуцьмей	53
Ахәыс Б. Шыныңқуба	54
Цис	55
Ажьеи ахъаңарчи	56
Ахъаңарч	57
Ахъшии ашъыхыци	57
Ақуцьма	58

Ацуфара	59
Ажәа рццакқуа	60
Сара сжъя (<i>аурысшәахътә</i>)	62
Ағнатә ңұстәкуа	62
Еиха хшыфла еибъхада	62
Абгахузы ңысызшәа аөықанатпент	63
Ацгу-кви	64
Сыщгу	64
Ахуңшкей абгеи	65
Ақызи, адабашии, аңсызи— <i>И. Крылов</i> , ейт. Х. Бажәба	66
Абгеи аңмей	67
Аңсыцәгъара	67
Адәнықатә ңұстәкуа	68
Амшәи акди	69
Абгахучи азыцәеи	70
Аңстәкуа реимакра	72
Ацгүи ахәынаңқуеи	72
Иумгузын аласбеи ацгу ңышкей	73
Иқарулуа абаыр	74
Абнатә ңұсаатәкуа	75
Амц	75
Алыми амшәи	76
Ақуңьмей алеи— <i>Х. Бажәба</i>	78
Ақуңьмей асыси	79
Акуатақуа реимак— <i>Ц. Танағуа</i>	80
Ашәарыцағ—акиттаитә лаку	81
Абгахучи ашслампыри	81
Афтерма	82

Ааңын

Асы штытцит — <i>Д. Гулиа</i>	83
Ажәпарақуа айт	83
Ааңынра — <i>Г. Қучишвили</i> , (ейт. Х. Бажәба).	84
Аңсаатә ацхыраара ҳартойт	84
Ашъжымтантәи амырхуагакуа	84
Бзия избоит ааңынра! (<i>ақыртшәахътә</i>)	85
Март ңышьба — <i>Ц. Танағуа</i>	86
Ашъхың афатә анаңшаауа	87
Шыхацан — <i>Б. Шынықуба</i>	88

Ааңын аколихарағы	89
Май ақы — Г. Құчишьеви, ейт. Х. Бәжәба	90
Арғаш — Б. Шынқұба	90
Хара ҳұта	91

Аңхын

Хулғазыла азаза шыталоит — С. Сангулиа	92
Аңхынтың ашырыш X. Бәжәба	92
Аңыстра	92
Ататын өыхра — Къ. Агумаа	93
Аңларкуку	93
Акүбры — Х. Бәжәба	94
Аңхыраағ — С. Косов	95

Тагалан

Ааңын гурьяху — А. Пушкин, ейт. Цәыцьба	97
Ишіақалои тагалан — Х. Бәжәба	97
Ажтыара	98
Абаңча ҳааzon ианхучызы — А. Аңынциал	98
Абаңча — Б. Шынқұба	98
Абаңчақаңағ ду (аурысшәхътә)	99
Аңсны — Д. Гулиа	100
Аңуфаракуа ртак	101

անդրոս մայսոմյես-սյ շոշուա
ապեաչուրո օնա
անձանա թըմքը և այոտեազո վոցնո
(առեան. յնանց)

Андрей Максимович Чочуа
АБХАЗСКИЙ ЯЗЫК
Книга для чтения после букваря
(на абхазском языке)

АБГОСИЗДАТ
Сухуми—1958

Аредактор Б. Кацца.

Атехредактор М. Хахмигери.

Акорректорцәа: Т. Палба. Т. Ашхаруа.

ЕИ 01316. Акыпхъразы анаты атафуп 27.VI.58 ш. 6,75 кыпхъ
бъыц ыкоуп. Азаказ № 2604. Атираж 2000. Аху I маатқ 25 кап.

Қырттәйлатәи ахадаратә тыжырта Акуатәи
атипография, Ленин иул. № 6,

18.36/201

Аxy 1 маатк. 25 кап.

Абас еснагы
Урнықуо, ашәа узырхәө,
Уахынлагы өйнлагы
«Чық-чық» ҳәа зәө?

Асаат: Ухучуп макъана,
Ухшың цқъа ишәым,
Аха, азамана,
Уансыхәа—иззарым.

Шәарахым исыброу,
Узыроы уара,
Аттароуп—иуахауу,
Сагъзырнықуо сара!

Аттара утталар,
Умаашьар уара,
Зегъы урызтцаалар,
Иултцуеит ауафра!

В. Агрба.

Ахучы асаат дышпәазтцааи?
Асаат атакс ианаңәазеи?

Адта. Ажәенираала өүрхәала ишәтца.

Артага мәтәахуқуа.

Дамеи иааихуеит х-тетрадж, шәкүк,
Ф-карандашък, каламк, шәырак, пена-
лк. Урт зегъы наганы ичкун хучы
иитеит, настыы ус ихәеит:

— Сычкун, аа, артага матәахуқуа.
Уажәшьта ашкол уталара аамта аайт.
Арт артага матәахуқуагы утаххап.

Иарбан ртага матәахуқуоу Дамеи иааихуаз?
Урт рсахъа тых.

МАЦЬГА АШКОЛ ДЗАГХАУА.

Мацьга дкараха
Данааилакъ афны,
Иматәақуа ишәыхны
Иршәуеит еиларқучны.
Ашыыжъ ипәшаалап
Иблузә цъара.
Еикүеи, иқалпәадқуеи,
Ихылпәеи—еацъара.
Ишъатча ауацъақ ағы
Иөхәажыны ибалап,
Ишәыра акузар ауадағы
Аласба иархәазалап.
Абарт зеггы пәшааны
Иөеилеихәаңза иара,
Ицәахыпәйт аамта
Ашкол ахъ ацара.

Ц. Тапаұуа.

Ажәаңқа. Иарбан матәазаалакъ—иара атып
амазароуп.

Зегы аусура иағуп.

҆Цуна хұчык ашкол дтан. Өнек шъжымтән иан акрыиәтәнды ашкол ахъ ддәйқүлтцеит.

Аєны амш бзиан. Амрахуагақуа иахъабалакгы икаччауан. Ачкун уи аєны аттара итахымхеит, игуаъхеит ахумарра. Ашкол амқа даамқахытцын абна днылалт. Дышнеиуаз ибейт шъхацк шәтық ақнитә шәтық иақутә. Ачкун даңәажәйт ашъха:

— Ашъха, ашъха, уаай ҳамтак ҳаи-хумарп.

Ашъха ианаһәйт ачкун:

— Мап, аха сымам, сыхумарратәы сықам уажәы; избан ухәар, сара ацха қастсоит.

Ачкун ашъха днадтын иөынен-хеит. Дышнеиуаз лак ипъылт.

— Ала уаай ҳамтакы ҳаиҳумарп,— ихәеит ачкун.

— Мап, аха сымам, сыхумарратәы сықам уажәы; избан ухәар, сара сы-зтәу уахынлагы өынлагы иғни игуареи сыхъчалароуп,—аҳәеит ала.

Ачкун ала днадтын, иөынеихеит.
Дышнеиуаз тыск ибейт.

ЗАМІСТЫРЫ
БІЛДЕРІМДЕС

— Атыйс, атыйс, уааи ҳамтакы ҳайхумарп,—иҳәеит ачкун.

— Мап, сара стығра қастсоит, ахумарха сымам,—аҳәеит атыйс.

Ачкун атыйс днаңыртын иөынеихеит. Дышнеиуаз цәйк ибейт.

— Ацә, уааи ҳамтакы ҳайхумарп,—иҳәеит ачкун.

— Мап, сара сцәаңуароуп, уара уахумарха сымам,—аҳәеит ацә.

Ачкун даанғылан ахуцра далагеит:

— Сара сқны азәгъы итахымхеит ахумарра, уи ақнитә саргъы смаашъар ақунагоит,—иҳәан ачкун ашкол ахьдцеит. Уи нахыс ачкун ибзианы атца-ра далагеит.

Ачкун иан дабадәықулзеи?

Ачкун игуаңхазеи?

Ачкун ашъха ианаңәазеи?

Еибырхәазеи алеи иареи?

Атыйси иареи еибырхәазеи?

Еибырхәазеи ацәи иареи?

Нас ачкун иихуцзеи?

Ашәқу.

Ашәқу ртагоуп, уи ааzagоуп,
Саңхъоит есқынгы.

Ашәқу ғызоуп, дырра рxагоуп,
Шәаңхъала зегъы!

Ашәқу иаңхъо дыррала
Изхауеи шақа!

Ашәқу даңхъар, ахуң хшықла
Дцауеит пхъақа.

Ашәқуңхъара гуцарашәкыроуп,
Уи ианугы шәтца,
Ашәқу бзия ибаны ишәкыроуп,
Оызас уи қашэтца!

Ашқу ртагоуп, уи ааզагоуп,
Саңхъоит есқынгъы.

Ашәқу ғызоуп, дырра рҳагоуп,
Шәаңхъала зегъы!

А. Цыонуа.

Ашәқу уағы излаихуартқоузей?

(Атак қашетца апоет иажәақуа рыла).

Ашәқуңхъара шпәтахыу? (Атак анықашетто шәхы иашәырхуа ахқатәи акуплет).

Ажәаңқа. Адунеи мрала илашоит, ауағы—
тәралада.

Аңуфара. Амхы шкуакуа, ажәла еиқуаттәа.
Иудыруазар?

Х та а ц э а.

Ҳара ҳтаацәара дууп: сан, саб, сабду, санду, сашыцәа ғыңғы, саҳәшьы, нас сара.

Саб аколихара далоуп, ажъираәы аус иуеит. Уи аколихацәа ирзықаитсоит: ажыга, аәага, ахәхәага, аигушә, аиха.

Сабду араху ихъчоит. Сан аколихараәы аус луеит, ақанч лаазоит. Санду ағны дықоуп, шытә аусура лылшом.

Сашьеи сареи ашкол ҳтоуп, атара ҳтсоит. Саҳәшьы макъана дхучуп, ашкол ахъ днықуом.

Шакағ ықада утаацәа?

Доусы иқартозен?

Агара ашәа.

Үцәа сыпъшқа, сылашара,
Үцәа сыпъсынцры!

Амза ақүччоит уара угара,
Иағааччоит ухы-үөы.

Ашәа схәап, исхәап алакуқуа,
Сымш, уара узы.

Инеиқүпъса, нан, улацәақуа,
Үцәа сыпъсынцры!

М. Лермонтов.

С а н.

(Атсағы лажәабжь).

Сан азауад ағы аус луеит. Уи иқалтоит ақырмыйтқуа.

Сан есымза лыплан иацтаны иналыгゾоит.

Лусуразы сан уажә аабыкъа илыштейт аҳатыртә грамота. Уи ашътахъ ҳағны асассәа ықан, урт зегъы сан илыдныңәалеит.

Сан данызбо еснагъ сгуръоит, уи лашарбагатас ағны дығноуп.

Аха сан ллеишәагъы үбарауп. Стара иагсыжыр, мамзаргъы сыматәақуа хара-бъара ишка-псоу лбар, убас даасыхуапшуюйт, иара убриала даара саацәлрыпхашъоит.

Сан ус салхәеит:

— Быбзиаз, сызбаб хучы, бгу разыз, нап злабк'уа аус бацпыхәаны иқатдала.

Саргъы сан исабжъалгаз анагзара сашътоуп.

Ари азбаб лан аус абалуеи?

Аус шпѣалуеи?

Ан лызбаб илабжъалгазеи?

Азбаб уи гунылкылама?

Сара спәа.

(Олег Кошевои иан лажәабжь).

Сара спәа, Олег хучы ғызак диман. Уи ихъзын Гриша. Олеги Гришени хулаанза абаҳчағы еицихумаруан. Гриша иан дычмазағын, иаб дыпъсхъан. Ахучы цхыраағ димамызт.

Май акы аламталазы Олег изыззахит ө-блузак. Олег даара игу иахуеит арт аблузакуа. Нас даасыдгылан ус иҳәеит:

— Сара ө-блузак сымоуп, Гриша акгы зам. Ди, Гриша блузак иахтап.

Блузак ақъаад инылахәаны истан, Олег дгур-бъатәа ифыза изигеит.

Олег фызас имадаз? Урт шпъенбабоз?

Олег иблузакуа руакы Гриша изиитәзи?

Олег фыза бзиас дуپхъазартәы дзыкоузен?

Атабырг зегъы иреибъуп.

Теб ҳәзызба хучык иман. Уи еснагъ дәңдә-
қыщәуан, иибалакъ ңүйкон.

Зны Теб иаб илабашъа иәақуеит. Аб илабашъа
әақуаны ианиба, дгудаит, усгы ихәеит:

— Дызуста слабашъа зәақуаз? Дыздырыр үүбүа-
ла дсыпкоит.

— Сагынпә, губәнгысы сый, сара соуп улабашъа
зәақуаз,—ихәеит Теб.

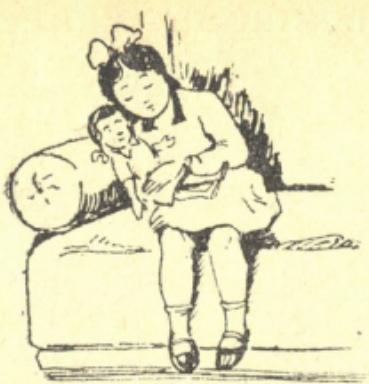
— Ари алабашъа саб итынхеит, мыңху ҳатыр
ақустсоит. Аха уара утабырг ху амам,—ихәан аб
ичкун даагудыкылеит.

Теб хұцы иаҳәзыбала иқантозыз?

Иаб дзыргуаазен?

Теб аиаша ахъиҳәаз аб иахиҳәаазен?

Ажәаңға. Атабырг ху амам. Атабырг амра
атқыс илашоуп.

Цаца лыкъанъя.

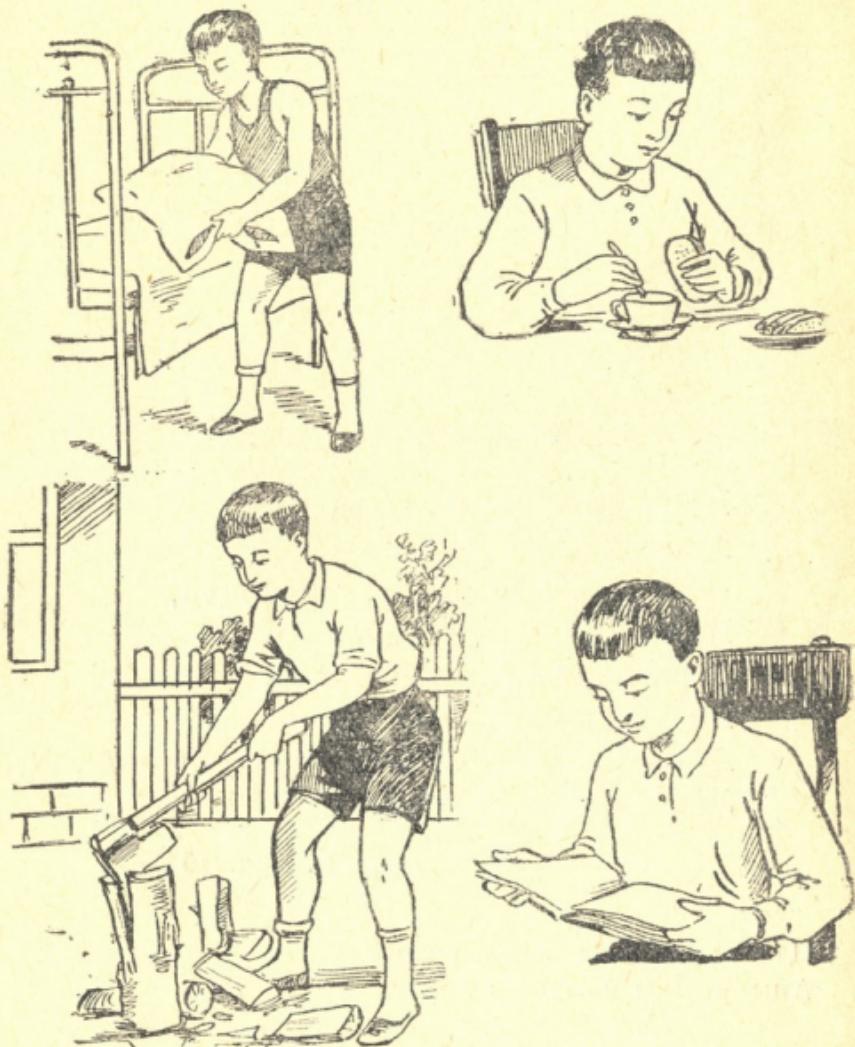
Цаца илырцөон лыкъанъя,
Ашәа хaa ақүхәауа:
— Еитых, сыкъанъя, бшъапқуа,
Ихға быбла цүшзақуа.
Сара ибқусцоит нақ хара,
Цәаха бызымтö бара...—
Абас ишлүрцөоз лыкъанъя,
Лара дыңеит днаваиа!

Б. Бұажәба.

Цаца лыкъанъя шпъалырцөоз?
Атыхутәаны илыхъзен лара?

Цъота ағны иқаитцо.

ЗАМІСТ
БІЛДІРІЛІК

Адца. Ишәхә асахъакуа ирну.

Хъмур ағыны иқалтço.

ӘМБІЛДІК
БІЛДЕРІМДЕСІ

Адца. Ишәхә асахъақуа ирну.

Абхәа гуаъ.

ЗАМІСТІ
БІЛДЕРІМДЕ

Пәхәыск агуларантә бхәақуак аалган, аңым инанпәсаланы, адудаң, итальыргылеит. Урт аныл-тәах'уз лычкун Хымца игуеитеит. Иан ағны данындәйләт, ачкун адудаң ааиртын, Ә-бхәак ифейт.

Шыбыжъхъазы Хымца иан абхәақуа лыпъхъа-зеит. Игуалтеит Ә-бхәак шрыгхаз, днеин лхатча иалхәеит иқалаз.

Атааңәа аишәа ианахатәа, аб иңкүнцәа драз-тәаит «абхәақуа зфада» хәа. Урт неихуаңышы-аанихуаңышын мап ркит. Хымца дәкәпшъза даақале-ит.

— Абхәақуа усс исымам, аха урт зфаз, агуаъ-қуа иамхафазар, ахъаа изнартасыр, дахъсаар ал-шоит. Убри ауп сзыңашәауа,—иҳәеит аб.

Хымца дааңәышхеит.

— Абхәақуа анысфоз агуаъ-қуа каспәсеит,— иҳә-еит иара ибжы нытқакны.

Аишәа иахатәа зегы ааибарччеит Хымцагы акырыжыхәа атәйуара дналагеит.

Л. Толстой.

Пәхәыск агуларантә иаалгазеи?
Абхәақуа абалтәахи?
Хымца иқайцазеи?
Уи абхәақуа шиамхафаз злардырзеи?

Ажәаңәка. Абыычра даара ипъхашьара дууп.

Атакуажә.

Амға ианыланы инеиуан ҹунаки зәабки. Урт раپхъа днеиуан тақуажәык. Даара ихтәрыран. Атакуажә днықутәрын дкаҳаит.

— Быст, сышәкуқуа аанкыл, — иҳәан, ачкун ишәыра азбаб иналиркит. Афырхәа днеины, ата-

куажә длыцхраан, диргылеит. Әхынхәны данааи, азбаб дтааит:

- Ари уара уанду лоума?
- Мап, — ихәеит ачкун.
- Уан лакузар? — иаацъалшьеит иғыза,
- Мап!
- Нас уан длаҳәшъазар, ма иудыруа азә лакузар?
- Мап, мшәан! — ихәеит ачкун.— Ари ата-куажә сара дсыздырзом, уажәада дсымбазац.

В. Осеева.

Амға ианыланы инеиуадаз?
 Атакуажә илыхъзеи?
 Иқантазеи ачкун?
 Азбаби ачкуни иеибырхәазеи?
 Ачкун атыхутәантәи иажәакуа иаҳдырбозен?

Тания хучы.

Тания дыхбыңза дықан. Лара дтарын, ағны лан длыцхрауан: азы алгон, ағны лыпссон, акучаракуа крыреалтсон.

Зны Тания лан дычмазағхеит. Аҳақым даарған, длыхуаңшын ахушәқуа лигеит. Урт ирылан даара хүшәы ашак. Тания лан дылха-

тылан, апъшандагала апъша лнылдон, ахушәқуа
ллыржәуан.

Тания лан ахушә аша лөң ианталтәалакъылымын
лахъ ааймарццны аарлахәа илбаалдон. Ахушә
мчыла иахъылжәуаз, Тания лан лгу дрыщана-
шыон.

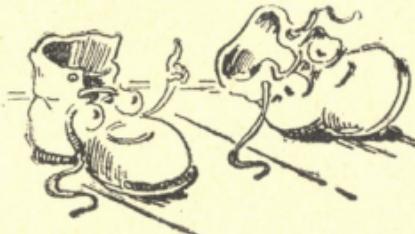
Зны Тания лан даалхагылан ус лхәеит:
— Ди, сан, сыхаара, бара ибцәыхъантөуп ари
ахушә ажәра. Сбыцхраап, икамлари бара бцын-
хурас ахушә аша сара изжәыр.

Ан лыпъха лхы аалшышыит.

Ажәаңқа. Амра ахыккоу ұхарроуп, ан да-
хыккоу гуазҳароуп.

А ш ы а т ә қ у а .

Ашытация неицәажәан,
Даара хъаас иқартцеит:
— Изакузеи, мшәан, абри,
Өынла ҳыңғызғы ҳаивакны
Беслан дахъцо ҳаигауеит.
Беслан бзия даабауеит,
Ишьапы имырхъкуа даагауеит...

Аха афны ҳаанины ҳантәалакъ,
Беслан ацәа данаклакъ,
Хара-бұйара ҳкаңсаны,
Ҳаибамбазо ҳқатданы,
Нәк днаңырцуеит, даабазом.
Ас ихуартам, ихатца,
Ҳыңғызғы ҳтыңғаңы ҳқатца,
Ҳарт ҳаициымзар қалаазом.

Б. Бұажәба.

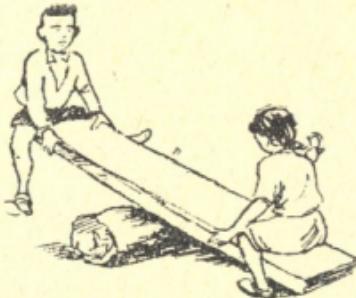
Беслан ишьатқуа дышпәарызынықуоз?
Гуалас ирымазыз урт?

Қуарақуанеа.

ӘКІМДЕСЕРДІК
ДІЛДЕСЕРДІК

- Қуарақуанеа, Қуарақуанеа! —
Нак-аак иқутәоуп ахүчқуа.
— Қуарақуанеа, қуарақуанеа! —
Ихумареит урт абра.

— Қуарақуанеа, қуарақуанеа! —
Азә-хыхъ, егъи—тәка!
— Қуарақуанеа, қуарақуанеа,
Зака ибзиоузei, зака!

— Қуарақуанеа, қуарақуанеа,
Зны—хыхъ, зны—тәка.
Ирнатоит уи агуамч үүбүа,
Насып змоу ахүчқуа!

Г. Смыр.

Ажәенираала өүрхәала ишәза.

Лөзыздә нылмыжьит.

Фатма хұчы сынтәа ауп ашкол данталаз.

Өнак Фатма лөзыздәалыцыны ашкол ахътә ағ-
нықа дцон. Ишнеиуаз инарыхъзейт амашына
лас «Победа». Амашына аангылт Фатма лөзы-
здәен лареи ианаарывала.

— Фатма, бааины амашына бәтәе, ағынка
бызгоит,—иҳәеит азәы, амашына ашә аартны
даатыңын. Уи Фатма лашы Стәңана иакунисынан

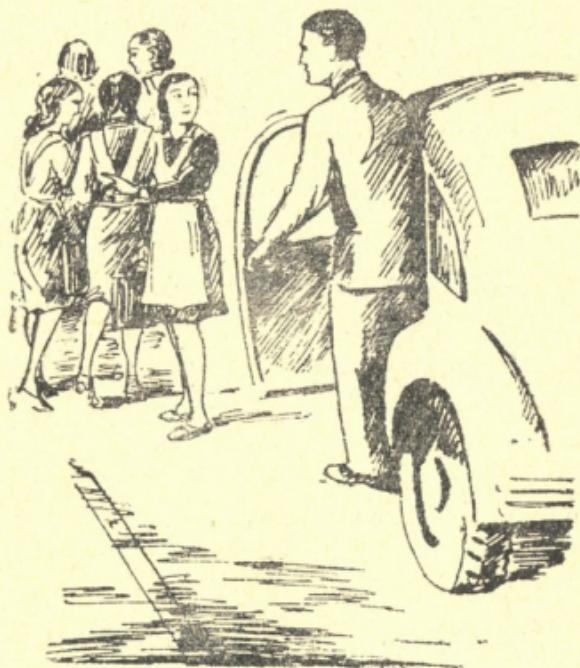
— Ибзиоуп,—ләеит Фатма хүчү даагурьын,—
аха сөйзцәагы ақуртәаны иугозар ауп сануццауа.

— Мап, бөзыцәа ртып амазам, ибымбои, ауаа
татәоуп.—Стәңана ишътахь итәтәаз инапы на-
рықуикит.

— Сөйзцәа узымгозар, саргыы сәзом, урти са-
реи бзия ҳайбабоит, есымша ашкол ахъ ҳаицны-
куюит,—ләеит Фатма.

Абрыгыы ләеит, ларгыы даахынхәын, ләзы-
зәа даарыпғыланы, ағынка ләыналхеит.

Цы. Ахәба.

Фатмеи ләзыцәеи абантәаауз?

Урт иръялада?

Фатма амашына дзақумтәазеи?

Атахмадеи ақкуни.

Таҳмадак абаҳчаөы атқәа еихеиҳауан. Ақкун дааин ус ихәеит:

— Ирылауҳыузей, дад, арт еитоуҳауа. Арт духаны атқәа анырәало, уахаанхарымеи.

Ус атак қайтцеит атахмада:

— Ари ашәйр анәало сара сахымзар қалап, аха даға цьюукы ахъзап, ргу иахуап, сыргуулана-ршәап, итабуп ҳәагыы сархәап. Ашыхыццәжы-гы иара ахазы маңара аус ауам, нас ауағытәфса даға цьюукы рыгухъаа имкыр қалома. Зегын уха-зы акум.

Ақкун атахмада дышпәаизтааи?

Атахмада атакс уи ииңдәзеи?

Еиха кунагала иңәажәада? Избан?

* * *

Асы ауеит, асы ауеит,
Уапыжә, уапыжә инкачауа,
Атcla рышәыб еимаchaуa,
Апсабара зегъ шлоит,
Апсабара зегъ шлоит.

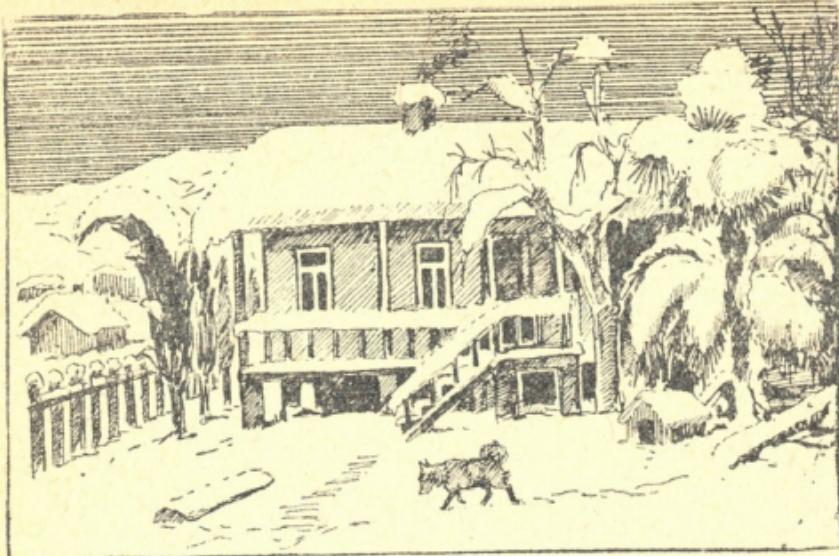
Асы хкуоит, асы хкуоит,
Ицәыртит амра ҃хашъя-҃хатцо,
Инықүчцеit иагуампхазо
Ицырцыруа ахъзы катәоит,
Ицырцыруа ахъзы катәоит.

Асы цоит, асы цоит,
Афар дәықулeит иқукъасауа,
Амра цәыртит икыдшаауа,
Ипсасиua асы зытueит,
Ипсасиua асы зытueит.

Б. Шынкуба.

Асы шѣауаз?
Амра анцәырц икалаzei?

Адца. Ажәенираала өyrхәала ишәца.

Аңхъатәи асы.

— Угыл нан Гач, иумбои асы шауа? — ләеит Хыкур.

Гач дгурђяатқа ашырхәа ииарта дәйелкьеит. Иеаилахәаны дындәйлтцит. Асы ахәата-хәатахәа илеиуан. Асырхәы быбышза, апшаш алахумаруа иргъежьуа, ирхынхәуа иаман.

— Уапыжә, уапыжә ауеит! — акихәа Гач ибжы ааиргейт.

Гач акыраамта асы далахумаруан, асыркумпыл қайтдон.

Уааи, нан, шытә ашкол ахъ ацара иаамтоуп, — лыбжы лыргеит Хыкур.

Ишъапқуа атыгу-тыгу ҳәа икыдкью, Гач абарта даатцаалеит. Иөы үәзәа, крыфа-крыжә, ишәкүқуа ааштыыхны, ашкол ахъ дцеит.

Хықур лычкун иалхәазеи?
 Гач дандәылт иибазеи?
 Гач асаура иахихәаазеи?
 Уи асаेы иқаитцозыз?
 Нас Гач иқаитцеи? Дабацеи?

Ажәапқа. Асы шкуакуоуп, ип්шзоуп, аха уағ дабылуеит.

Унаңшишь адәахы!

I.

Унаңшишь адәахы! Аңенцыр асаркъақуа җарць шкуакуала иқұтқоуп: атцаа ами ари ас аса-хыа тызыхыз. Адәахы хътоуп. Зегынцъара сыла ишәыбыны икоуп: адгыл, ахыбрақуа, агуарақуа. Атлақуагы асырықууп.

II.

Азын ашыжыза адәахы унаңшы!

Асы инықуңыр-аақуңыруеит абағырқуа. Урт ахъта иакын иқұпқа-қусуеит, инкаңа-аакапқоит, ахуашақуа рықушәоит. Дара рааигуга иқут-қут-уеит ардәынақуа. Ахәыстағы ақураанқуеи ала-хәақуеи қыруеит.

III.

Ақытан азын арт рыдагы иубаша аттарақуа раңдөуп. Арақа иубоит атысқра, ахәынцәрапшы, ахъажы.

Азын абнағы урт зегы амла иак'уеит. Убри ақнитә урт ауағы дахыных ааигуга иқазарц рта-хыуп, цъара фатәйк аабозар ҳәа.

Азын сахья зеиңшроузен?
 Абағырқуа асаेы иқартпозеи?
 Уаха тұсаатәыс зызбаху ахәозеи арақа?
 Арт аյсаатәқуа азын ауағы дахыных ааигуга изнеи-
 уазеи?

Азын абнаңы.

ҚАЗАҚСТАН
ДЕСЯТИЛЕТКА

I.

Бұбы рәззамкуа, рымахуқуа хахаза иғылоуп атлақуа. Апәша тәыйтәы анасуа, абна ауу бжы ахылтцуашәа иуаҳауеит.

Атлақуа урылпәшны, инахараны иубоит алақуа қузгаза, атырас илақуқуу ажъя.

Асы бывша ирықунауеит ашәапәңыцьап, адәхәйпәшқуа аахқуашаахеит.

Иааибаргурђеит ажъакуагы, рхамы иташьшы. Шыңа раңақ уағ илапәш итцашәом урт рызын матәа — рхамы шкуакуақуа.

II.

Әыц иаақунархәхәыз асы ианпыккала иануп ашәарах шыңақуа. Урт днархыланы иөынеихеит ашәарыцағы.

Абнаңы ашыңақуа раңаоуп. Абар инықупәал-аакүпәалеит тлак ақнитә даға тлак ашқа ацыб лас. Абар алашьцараңы инцәыркъя-цәырасит аиаш. Абар адәхәйпәш инықулеит иқылпәш-кылзырыфуа абгахуучы гызмал.

Ашәарыңаң абна дылаланы днеиуеит. Цъара
аңаблыкъ нылирпъраат, өаңара аңың днеихсыны,
атла илалшәаны инкашәеит.

III.

Цла гуафа дук ашьапаңы илаңш нақушәеит
амшәтүфра.

Тагалан инаркны амшә атыфра җатара иала-
гоит. Атла махуқуа ңытқәтәаны уахъ инанагоит,
атла аңә адыжәжәаны еизнагоит. Иңхаза, итбаа-
тыңәза ауп абнаңы амшә атыфра шықанато.

Ииоуп Мышә инаңәы-аахәуа. Иара атыфрахъ
ашәарыңаңы даннеиуагы азгуатом.

Азын абна зеиғшрахозеи?
Изыргурбъазеи ажъакуа?
Ашәарыңаң абнаңы иибазеи?
Азын амшә иабазашьюзеи?
Азынра шықалаз ҳзырбозеи?
Асаңы ахучкуа иқарцозеи?

Азынте сахъа.

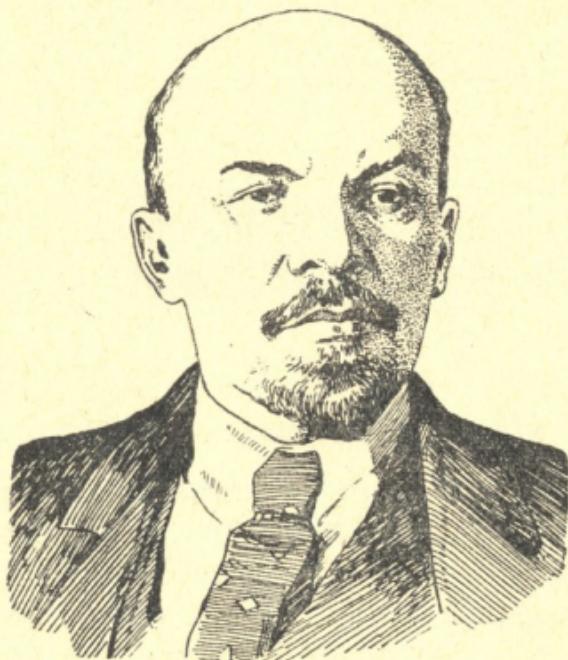
Асы ауеит, асы ауеит,
Аңсабара зегъ шлауеит.
Атдаа, ахъта цәгъя иөацоуп,
Избан акузар зынроуп.

Адәның араху убазом
Рытра итагылоуп ижаҳәо,
Арха, абна сыла ихъюуп,
Избан акузар зынроуп.

Ахучкуа ҳаңы адәахъы ҳдоит,
Асырбылгъакуа җаңтоит,
Асахъа анаңтоит асаңы,
Зегъ ҳахумареит адәаңы.

Аха усгъы хъта җакзом,
Амш аныхулохә аабазом.
Ҳара азынра бзия иаабоит,
Уи ҳайгурбъан ашәа ҳхәоит.

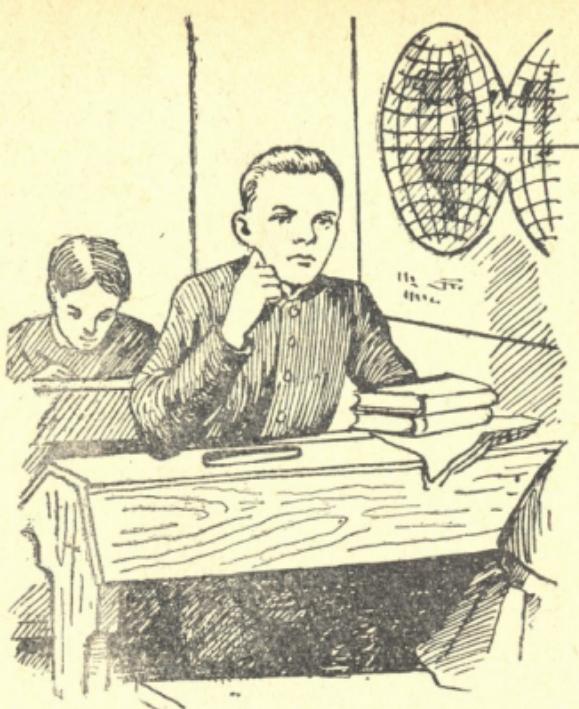
Ц. Тапаңуа.

Ленин.

Ленин ихъз мратас ипъхойт,
Иус ду рёиауа Ѣхъака ҳцоит,
Ҳа даҳхаштуам, иажәаху наҳагзоит,
Иберақ ду ҳатлагыланы ҳа ҳақуپъоит.
Ленин дыпъсым, ҳусқуа дрылоуп,
Хүчгы-дугы ҳхуцра далоуп.

Ленин дыпъсит, аха Ленин иус Ѣсра акум.

Ленин атара шитқоз.

Володиа жә-шықусеи бжаки ихыңдау, агимназия актәи акласс ақны атара дантартаған. Агимназия аталарасы уи ағны дазықартқон.

Володиа атара итқон игуарпұханы, изымарианы. Иаб уи иабжъеигон гуақукрыла аусура, адтсақуа ирыгмыжъкуа, игуцаракнырынагжара.

Акласст ахътә данхынхәлак, Володиа иаб иеніндеон изиазтақуа, атак шықайтқаз. Уи атарағы еснагы иауаз хуба ракун.

Володиа хұчы аурекқуа дышпәрзизырфуа?

Ағнықа данхынхәлак иаб икны дызлацәажәозы?

Атара шпенцоз Ленин?

Ленин имузеи ақны.

Мәышак ағені сақәшьеи сареи амзырха **дан** —
тытцит. — Уаала, амузеи усырбап, — ләдәйт сақәшь.

Ашта қаңшы ұқсасы ҳнейуан. Ҳашнеиуаз,
иңшазағы ғыны қаңшы дук ҳнығналеит. Арақа,
азалқуа ирығынис-ағынисуа инеиуан ауа.

Авожд ду иңстазара сөәпхъя икоушәа избоит.
Избоит Ленин дахьиз, иахыизқаз ағны. Абар агим-
назиақны иртаз арекуаратә бұбың, еицирхуҳуа
иқууп данхұчыз дзыпхъоз ашәкүқуа.

Хара иаабоит Ильич иқуардә, насты аlamпа
зықуғылоу астол. Абри алампа имтәргыланы, уи
уахынла аус иуан. Ленин икабинет шейбгоу
амузеи ағы икоуп.

Иңашт шәй-шықуса, ғаш-шықуса, атахызар
хышә-шықусагы, аха Ленин итызшәа зәо: иса-
хыз, ипатретыз, иматәаз-иғытәаз иарбанзаалакъ
бзантцы иңхастаҳом, уи ажәлар ылапқыш ахыуп.

Ленин иуасиатқуа ыла иқатцоу.

Хара ҳтәылағы идыргылеит азаудқуеи афа-
брикақуеи раңааны, аусуцәа рзы ағын дүкүа
раңааны. Ақытан еиғыркааит аколихара.

Хтәылағы иқартцеит Гашколқуа, абиблио-
текақуа, аклубқуа, ахушәтәыртқуа раңааны.

Ареволиуциа қалаанза абри ағны ақны таудақ дынхон. Дара атаудацә аус рузомызт, аус дұрынан рматуцәа. Урт атаудацә раштеи рбаҳчей ан-хацәа рхучқуа тарыжъломызт. Үақа инеиааниуан, ихумаруан атаудацәа рхучқуа.

Ареволиуциа ашътахъ арақа ихыртит ахучқуа раазартағы. Арақа ираазоит зани заби ықам ахучқуа. Урт рхатәы еиңш бзия ирбоит ари ағны.

Аазацәа ахучқуа иреичаҳаеит: ибзианы кырпәартоит, еилархәоит, иңқаны инықургоит.

Ахучқуа арақа атара ртсоит, абжъааңы ашәтқуа ирхылапәшүеит, абаҳча мәқұа дрыңқъоит, аштағы ихумареит.

Ленин иуасиатқуа рыла хтәйлағы иқартцахъоузей?

Ареволиуциа қалаанза асахъағы иану ағны ақны инходаз?

Ареволиуциа ашътахъ арақа ихыртзеи?

Ахучқуа рұстазара шъакалеи?

Урт аағартағнағы иқартозеи?

* * *

Хара ҳар үүбуоуп.
Жөлар рыпъстазаразы,
Хтэйла ахъчаразы
Урт еснагъ ихиоуп.

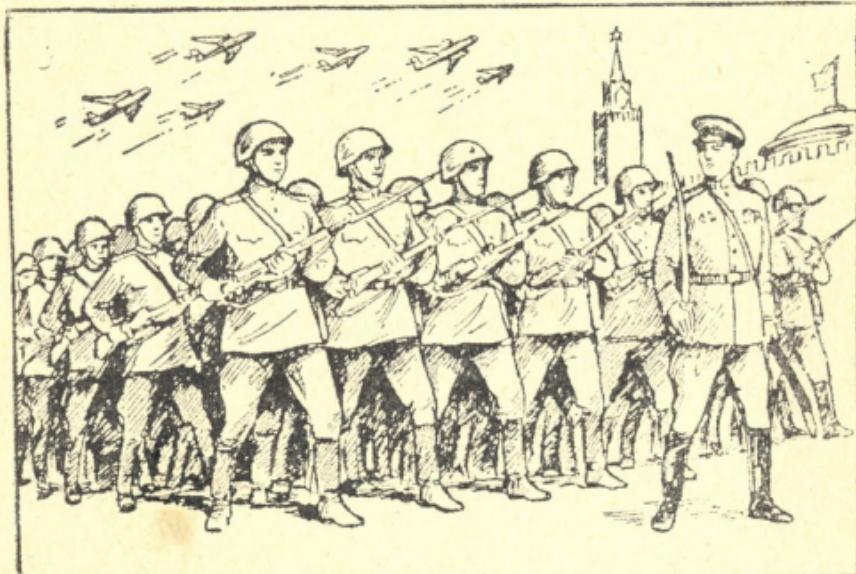
Асоветтә Ар.

23 февраль — Асоветтә Ар ирымшның ҳәоуп. Асоветтә Ар ҳара ҳаңсадгыл рыхъчоит, ҳәаакуа рымпъын ҳаңацә ықұрыжълом.

Асоветтә Ар акырынтә ҳаңацә ириааихъеит. Еиҳаразак иуадағын анемеңтә фашисттә рабашыра. Афашисттә Асовет мчра ақұхра иашътан. Урт адунеи зегзы рнапағы иааргарц ртахын. Аусуцәеи анхаңацә тәыс иқаңдоит ҳәа ргу итан. Афашисттә иштырхит, идырбгеит ақытакуеи ақалақъуеи раңааны.

Аха анемеңтә фашисттә ракұпъаразы иқұгылеит ажәлар зегзы. Хар фырхаттарыла еибашыуан.

Ажәлар зегъы ҳар ирыцхраауан: аусуңә аза-
уадқуа рөи абдьари амашынақуеи қардон,
аколнхаңа аирызгуакъоу Асоветтә Ар рзы ^{бүткүлүп} ача
аадрых' уан. Асоветтә Аргы афашистцәа Ҙыххаа
иқүртцеит, хтәйла ахы иақуитыртәйт аңаңа
рахътә.

Аныңәамшқуа раан Москва Ашта қаңшы ақны
ар рпарад мөаңыргойт. Еиштығаланы инеиуеит
апехота. Иштықысаа ициит аеңәа. Абъеңа-гугуа
рыхгоит атанк дүззакуа. ажәған еиштыл иалп-
раауеит акы иннамкыло аибашыга аҳаирпланқуа.

Ҳарт зегъы бзия иаабоит Асоветтә Ар.
Хъзи-пәшней ыгымзааит Асоветтә Ар!

Асоветтә Ар рымшыхәа анбамғаңыргой?
Хар ирхъчозеи?
Иарбан еибашыроу еиҳарак иуадағыз?
Афашистцәа иқарттарц изыштазеи?
Асоветтә Ар аиаана шъагеи?

I.

Ари қалеит Кавказ. Қалақъ хұчық иналалеит Асоветтә Ар иреиуаз гүлғысык. Урт иразқунын рматәартракуа, рабцъар, рыңыпхъаза ахуңқуа. Ихуз, знапы өақәз еибашысык, фы-шықуса зхыттуаз 35абк диазқунтданы днеигон. Лара атәуарадағын, аха аибашысы дижъон, диргубзыб'уан, зны-зынла чарға өйтк налырк'уа.

Аибашыңә аатғылеит, рыңсы ршъаразы қалақъ агутаны. Урт ирыдеизалеит уақа инхоз ауаа.

— Изтәыда арт ахуңқуа? — ҳәа итқаит урт.

Ар иреиуаз руазәк ус ихәеит:

— Ишәасқәап нас арт ахуңқуа шәднагалаз. Ҳара ҳайбашьуа қалақъ ахуңқуа шәднагалаз. Ҳара ҳайбашьуа қалақъ хналалеит. Уи ақалақъ ағы анемецдә арымпыхъашәаз зегъы рбылхъан: ашколқуа, ахушәтәыртакуа, ахуңааэрта ғынқуа.

— Дида! Дида! — даақупсычхайт уақа ирылагылаз пәхәйиск.

— Абри ҳалапәш ианытшәа, ҳгу изымычхайт. Ибылуаз ғынқ ашырхәа ҳнығналан, идәылаагеит ахуңқуа зегъы. Иҳапхъајан — ғынғажәеи жәипшысык қалеит. Урт штыхны амға ҳақулейт.

II.

Ҳнығуеит ғымш, ҳагынхалеит акатдәара. Ҳшыапқуа аарла еихаагон. Ҳгуәит. Ахуңқуа уажәы-уажәы иаҳцәылахәуан, иршәаҳттарызыз? Иҳамаз матәақуақ рикуршаны ҳдон, ақуара-қуарахәа ҳхапыцқуа еитқасуан, избан акузар, акатдәара асы ықун. Хъаас иҳаман амғаныфа ахъдәықуҳамгалаз, ахуңқуа аирғыхәа ачарғақуа ирыцхауан. Абарт ахуңқуа еснагъ хуңыртас иҳаман. Аха зегъы ҳалхаршеит акрырәацарагы, рыштацарагы, алакуқуа раҳәарагы. Абар ҳалбааит

шәара шәышқа, насгы ҳшәазтңауеит: изкуаба
рыда, изрыңқъарыда абарт ахүчқуа? Изызәзәары
да, акрырәазтңарыда? Урт афнықа изгарыда, ра-
наңәеи рабаңәеи ирыниаанза? — ихәан иажәа дал-
гейт аибашьғы.

III.

Дүхәйск даарылтцит. Уи аңаахәақуа зылдаз
еиңкак лішәын. Ақкун тәрышкуа Махаз инапы
аанкыланы, пәшыала аибашьғы дааимылхит.
Аибашьғы ақкун гублыла даагудыкылает. Махаз
инапы наирххеит уи иахъ, аха аибашьғы ус
ихәеит:

— Уца, уца, цым! Уца!

Ажәлар ифарылтцит итегеси ахәсақуа. Хаңсыра
збахъаз аибашьцәа, ахүчқуа азәа-зәала инарымх-
ны, ахәсақуа рығынқуа рахъ рәйнархеит. Аибашь-
цәа гылан, ахүчқуа зманы инеиуаз ахәсақуа
ирзыңшша.

Жә-саатқ анты, ар рымға иқулает, агуарабжъара
ибжысны ицион. Агуарақуа ирхырхәзәаны ахәса-
қуа иркын рхуңқуа, ицқыакуакуараذا изәзәаны-
ихәзәаны.

Ажәабжъ ағы зызбаху ахәо анбақалеи?

Ахүчқуа зыниазеи?

Аибашьцәа ахүчқуа ишпәарызыныңуеи?

Аибашьцәа ахънеиз ақалакъ ақны ауаа шұарғылен?

Ақалакъ уаа ахүчқуа ишпәарыдыркылеи?

Асанитар ла.

Аибашьрағы дырхуит Советтә солдатқ. Уи
адәағы дыштың дгуақ'я, нақ-аақ ағыв-сывхәа
ахқуа рыбжы гон.

Ихуны иштәз иқны лак өқьаса инеит. Уи

ихуны ишътаз инаиваиент. Иара аб҃а ихшын шэырак. Уи ацъар қаңшь акун, абинти абамбейтан. Ари санитар лан.

Ашэыра абинти абамбей аатиган аибашьцы ихура өеиҳәеит. Аха анықуара илшомызт.

Убасқан ала, ахуда иахаз аб҃уцәмақъя нағытцакны, ашырхәа ағынанахеит излааз амфала.

Ала асанитартә палаткағы иааит. Арақа уи аб҃уцәмақъя шағытцакыз рбеит. Ари иднардырит ала аху дшаңшааз.

Асакаса ааштырхын, асанитарцәа ала қүш иашыталаны, иқәазо рөйнәрхеит.

Иаарласны аху дырпъшааит, нас асакаса днантаны агоспиталь ахъ дааргейт.

Асолдат дыхуны дабаштаз?

Иара ишкә инеиз асанитартә ла зеипъшроузей?

Асолдат ихы дышпъцацхраа?

Асанитарцәа, ала аху дшаңшааз злардырзеи?

Асолдат агоспиталь ахъ дышпъаргей?

Тынчрыла аусуразы.

Хара ұтәйлақы аргылара дуқуа ирөуп. Хара ихарғылоит ақалақы өңіркүа, афабрикақүа, азауадқүа.

Асовет уаа аибашьра ртахым. Аибашьра ртахым адунеи аңажәлар зегы. Урт атынчразы иқуңбоит.

Акапиталистцә затқык роуп аибашьра зтахыу: урт аибашьра реаладырбеноит.

Атәйлақүа зегы рәзы аңажәлар аибашьра ақамларазы иқуңбоит.

Нагзара ақузааит атынчра адунеи захынцяра!

Иарбан рғылароу ұтәйлақы изөу?

Аибашьра зтахымда?

Аибашьра зтахын зустцәада?

Атәйлақүа зегы рәзы аңажәлар икартозен?

Аиааира мшы аены.

Уи ашыжъ
даараза шыжъ бзиан,
Иеизгуръю
ашәа рхәон зегъы;
Ианылашьца
еилаарцыруан
Москва
лаша-лашо зегъ рзы.
Ирхаччон
аяаа рхы-рөы,
Игудибакылон
иахъеипъылоз.
Ныҳәа дун,
айааира мшы
Хучгъы-дугъы
зегъ зызгуръоз.

А. Суриков.

Ишъякәаз ашыжъ аиааира мшы аены?
Ианылашьца Москва зенъшрахазеи?
Ауаа аиааира мшы ишъяпъылеи?

Москва анеира.

Дәйбала Москвақа ҳон. Москва ҳаннеи, авокзал ҳандәйт, ашта ҳнықулейт. Аидаранықугафы ҳаматәақуа неигон. Сара избейт автомобилқуа рацәаны. Урт радла игылан. Аулицақуа рөры арельсқуа шытан. Арельсқуа ирықуланы рхала инеиуан х-вагонк.

- Ари трамваиуп,—лхәеит сан.
- Аидаранықугафы дәзтцааит амашына шәтәхүума ҳәа.
- Ааи, иаҳтахыуп,—лхәеит сан.
- Уажәйтәкъя!—иҳәеит аидаранықугафы. Араатғылартқакны урт рацәоуп.

Автомобил ҳнақутәеит. Сара ашофер снаиватәеит. Сан ашофер ус иалхәеит:

- Амарцъя, абри адрес ала ҳаугароуп.
- Къаад хұчыкгы аайлышкит. Автомобил дәықулейт.

Зегынцъара ауаа еилыс-фейилысуан, сарғы азәы амашына ижәлар ҳәа сшәон. Аха ҳавтомобил лассы-лассы абжы аргон, азәгъы ижәым-лаzeит.

Ҳанымғахытцуаз атрамваи ҳара ҳахъ ағаана-хейт. Уи иақумтұзакуа атқәтәа исасуан.

Ани аңеи Москва иахънеиз ирбазеи?

Авокзал иандэлт ирыниада?

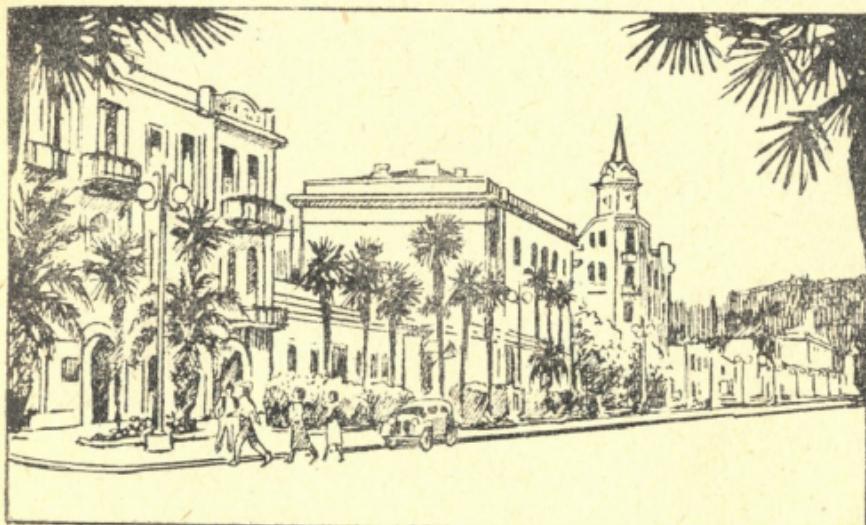
Ани аңеи абанени, изыкушәазеи?

Амған ақкун иибазеи?

Хъмур Ақуа илбаз.

Хъмур Ақуа лымбацызды. Зны лаб Ақуақа дигеит. Хъмур хұчы ақалақұ уамашәа илбейт. Автомобилқуа ашыр-сырхәа аулицақуа рәкны ииақьон, ауаа ццакы-ццак'уа инеиуан.

Ағыны дуқуа, амагазинқуа, ашәқу тиртақуа, абаҳча пәшзақуа Хъмур лыла хырkit, даараза илгуаңхеит.

Ахулғазы Хъмур лаб Ақуа ашъахаң дигеит. Үақа шъардаза ипѣздан: ақалақұ фымцила еи-куапъхон, еилаарцыруан. Амшын еишылза ихы-пәшылон. Ақуа ашъха лашауан, афымца лампақуа ула хырк'уан. Арақа ирбон хкы-хкыла иеи-пәшым ашәаңыцъаң раңааны: аңсақуа, апальмақуа, адапъақуа, ашәтқуа.

Хымур лаб дабеңгей?
 Аулицақуа рәғи уи илбазеи?
 Хымур лыла хызкзеи, илгуаңхазеи?
 Ақуа ашъха зеиңшроузеи?
 (Шәрықхыа уи атызшәа зәә о арбазкуа).

Идәйқуитцеит асалам шәқу.

Тамел иаб диңни, ақалақъ ахъ дцеит. Аб Тамел иитеит 40 капеи, нас устыы ихәеит:

— Абри асалам шәқу азәы изызғит. Уара ақоштағы уненины амарка ааху, уи аконверт инақурчабны аиашыкъ хұчы интаршә. Амарка ааумхуакуа умуаит.

— Ибзиоуп,— ихәеит Тамел.

Тамел ақоштахъ дцеит, амарка аайхуеит, уи аконверт инақурчабны асалам шәқу аиашыкъ инتاиршәйт.

Тамел сиршәа ипхъаizon: «Абри асалам шәқу, аиашыкъ итыңни, саб иззиғыз иахъ излацозеи? Аиашыкъ ақылхара хуғы абри аконверт златыргарызеи??» ҳәа.

Тамел игуеитеит уи аиашыкъ ашқа азәы дышнеиуаз. Аиашыкъ аатқәак натқакны, аңапқұала ианааирты, асаламшәқуқуа зегъы аатқәа интаңсейт.

Тамел иааизымычқакуа дщаит:

— Сара сысалам шәқу аиашыкъ итахазар?

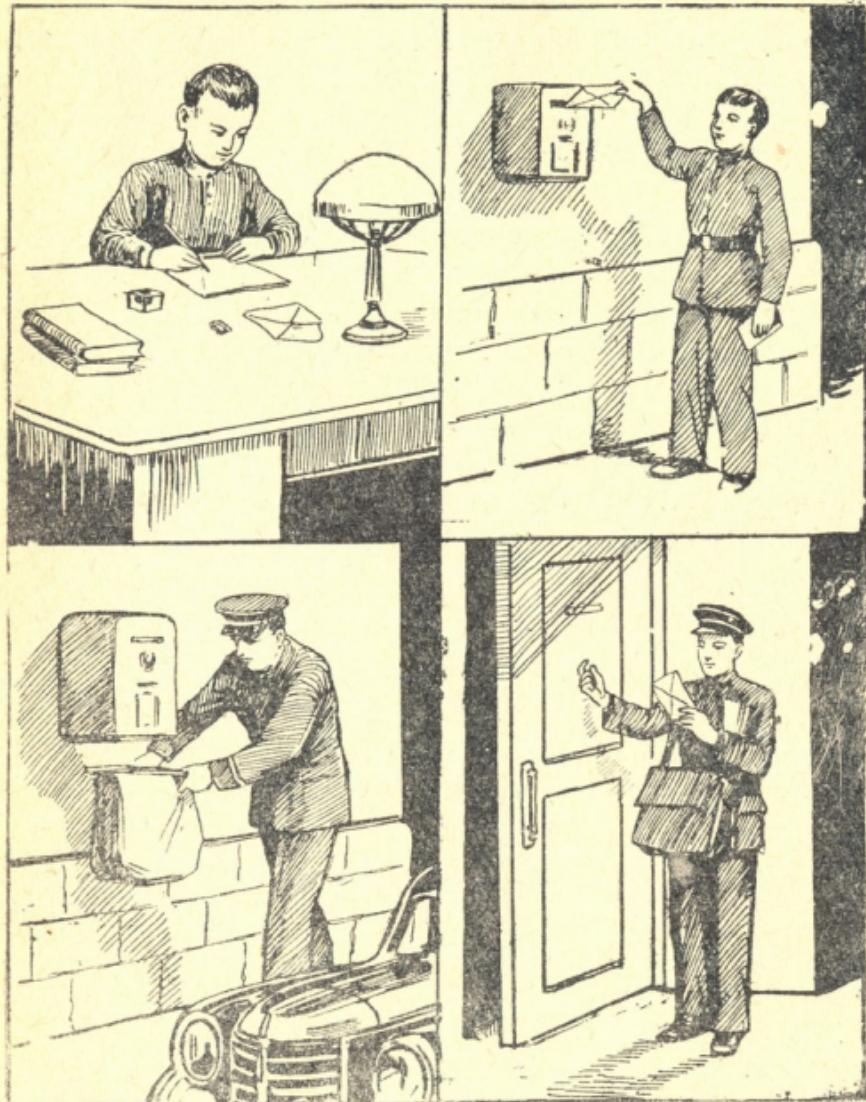
Ақырқырхәа дааччеит аиашыкъ аазыртыз.

— Салам шәқуқгы аиашыкъ итамхеит, — ихәеит уи.

— Уажәштә ҳашәқуқуа ишпәрзыхәуеи? — дщаит Тамел — Шытә арт абажәгои?

Арт асалам шәқуқуа зны ақоштағы еилдыргоит, иахъцаша еилыркааует, нас иахърыхутоу идәйқуртсоит адәыббақуеи, аўбақуеи, аеропланқуеи ырла.

Тамел аконверт аиашыкъ итаиршәаанза иқаңдазеи?
 Аиашыкъ итыңни асалам шәқуқуа абаргои?
 Ақоштағы асалам шәқуқуа ишпәрзыруеи?

Адца. Арт асахъакуа шэыцырхырааны еикушэрышәа ажәабжъ хучык.

Ала Боб.

Зны, өнүк амца ацралан, абылра иалагеит.
Амцарцәафәа анаа, пәхәыск дтәыуа дырпүлан
ириалхәеит, лызбаб хучы афны дшынахаз.

Амцарцәафы афны иныңнеитцеит Боб ҳәа лак.
Ху-минутк рыла Боб хынхәйт, азбаб лыткы дан-
кны.

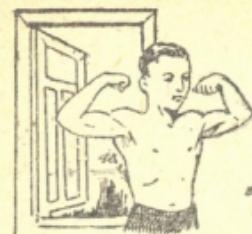
Ан даараذا дгурбъеит, лыпъха хучы дылгудыхә-
хәала дылгузит.

Амцарцәафәа рла аарпхъеит, аху блу имблу
гуартарц, аха Боб рзынкылом, ирымпыттәрааны
фапхъа афны иғналарц атахын. Издыруада ҵсы
зхоу акы ғнахазар ҳәа ргу иаанагеит зегзы. Ала
дырфөгъ афны иныңнартцеит. Боб афны еимданы
иаадәйлтцит, акы ағытқакны.

Боб иағытқаиз ангуартта, зегзы еибарччеит:
акъянцъа ду рзаанагеит.

Л. Толстой.

Афны анбылуаз иғнахада?
Амцарцәаф иқайтазеи?
Ала Боб еиқунархада?
Ағынтә раан уи афны иғналарц затаххазеи?

Үңқағз еснағы шұхом ауабзары

Ахуңы иабжъагатәү.

Уғыл шыыжымтанла, уштамхан,
Үәи унапи ဇәзәала, уеиткамхан...
Уматәақуа рышәшәаны,
Иаарласны иушәтала,
Хәә-цқыала ухы ҳәаны,
Крыф-крыжә узхара.
Нақ уғызыздә урыхъзала,
Аттара бзианы итала.

Д. Гулиа.

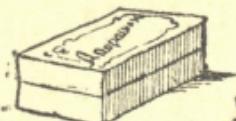
Ажәенираала өүрхәала ишәта.

Ағызәзәареи ахаңың рыңқьареи шахутоу.

1. Есшыжъи хулбычеки үәи унапи ဇәзәала.
2. Раңхъаза цқыа изәзәа унапы.
3. Үәи, улымчақуеи, ухудеи напы цқыала иузәзәалароуп.
4. Убаҳтәаза уеурбароуп.
5. Уеурбароуп мпахышы цқыала.
6. Есшыжъи хулбычеки шъпотқалеи хапың порошоклеи ухаңың рыңқьала.
4. Айсуа бызшәа 1 акл.

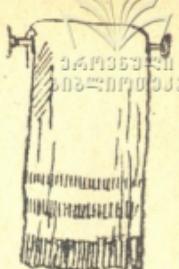
Асапын.

Ахаңыц
порошок.

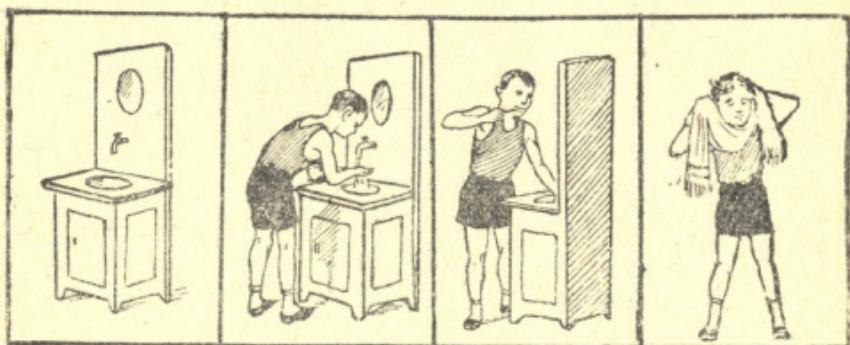

Ахаңыц
рыңқыага.

Ампахышы.

Атағы ашъжымтән иқаитцо.

Аңыззәартा.

Атағы иөы Атағы ихаңыц
иззәеит. ирыңқыоит.

Атағы
иөы ирбoit.

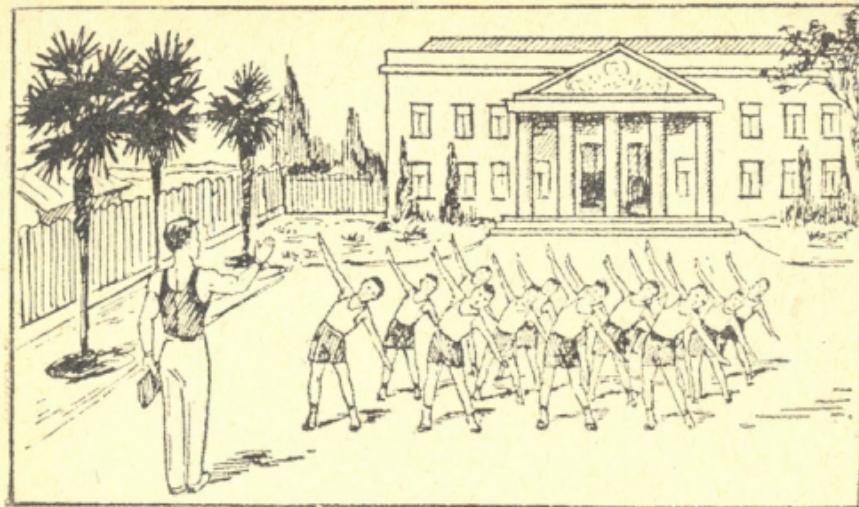

Атағы крифонт.

Атағы ишәкү ашәыра
итенцоит.

Ажәапқа. Ацқыара агуабзиара акуп.

Уаҳа иаңахыузей агуабзиаразы?

Ҳауа цқъала упсыпѣ лага-ғагала, ууатах аҳа-
уа цқъа ғнарсла, уиартა цқъаны иумаз.

Ҳара афизкультура қаҳтсоит.

Ҳара бзия иаабоит афизкультура.

Афизкультура ҳара ҳгуабзиара иацхраауеит.

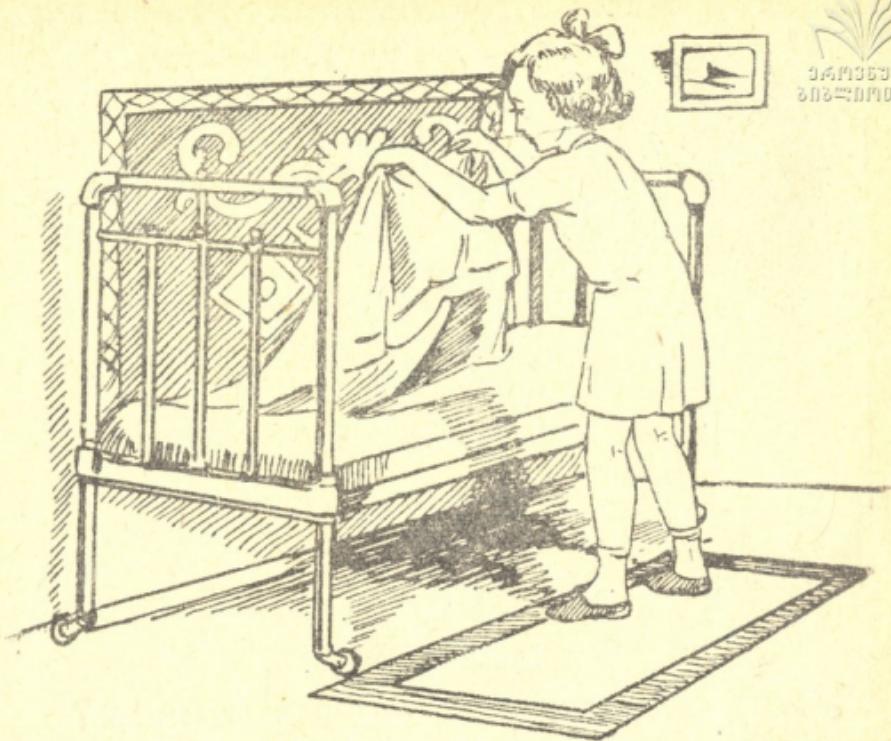
Афизкультура ҳабағ артқауеит, ҳарыңууоит.

Мыңға атаалым бзия ибоит.

Мыңға дгылан шыыжъ дышзахуо,
Абыжъда даздоит,
Дығуа дып҆о, инапқуа рхао,
Атаалым қайтсоит.

Дыжәбауама, зақа ишәпоузей
Мыңға имахуәқуа,
Зақа дыңууоузей, дып҆шзоузей,
Мыңға изызҳауа!

А. Цыонуа.

* * *

Шыжымтанза сгылоит.
Сцәарта еилсыргоит.
Сөы-снапы сызәзәоит.
Ацқара бзия избоит.

Хышаши ақуцьмеи.

Тагалан зны Хышаш, аетыс шаңыз, адәахы иаанхеит. Атқа лашысан, ақуапъсата леиуан. Хышаш ағны ааигуара иңөуан, аетыс уака иадгылан.

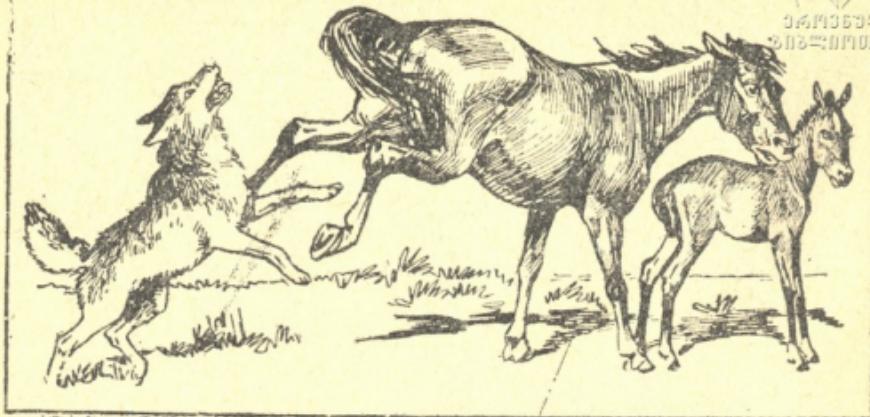
Убри аамтазы құцымак адәы иаақулеит имлаго. Акы ампыхъамшөейжътеи краатцуан, насты ахапъыц абырғарон.

Аетыс аакыркырит абжы тәрза. Ақуцьма аатғылан инхъаң-аахъаңшит, инфышәа-аафышәеит. Нас ашацахәа ағынанахеит Хышаш аетыс аманы иахъылаз.

Ақуцьма неиуан урт иреиғазо. Абар зынза ирзааигуахеит. Уажәы ифейтаңтар — аетысгы аамтданарсышт.

Аха Хышаш заанаты игуанатеит ақуцьма зыштыаз. Еразнак акыркырра иалагеит.

Аетыс ан ахъ ифит итрысны. Хышаш аңа инаңырагылеит, аштыахъ ақуцьма инеирханы. Ақуцьма аңхъақа инкаңеит, аха Хышаш штыахъла ақуцьмахъ еитанахәеит, насты ишалшоз итсыгыны ақуцьма иасит.

Ақуңма изымчәзт ихуааит, аха имлашьуеит.
Хышъаш инахыкуша-аахыкушет, аха егъшалы-
мшоз анаба, абна инылағр ицеит.

А. Бостром.

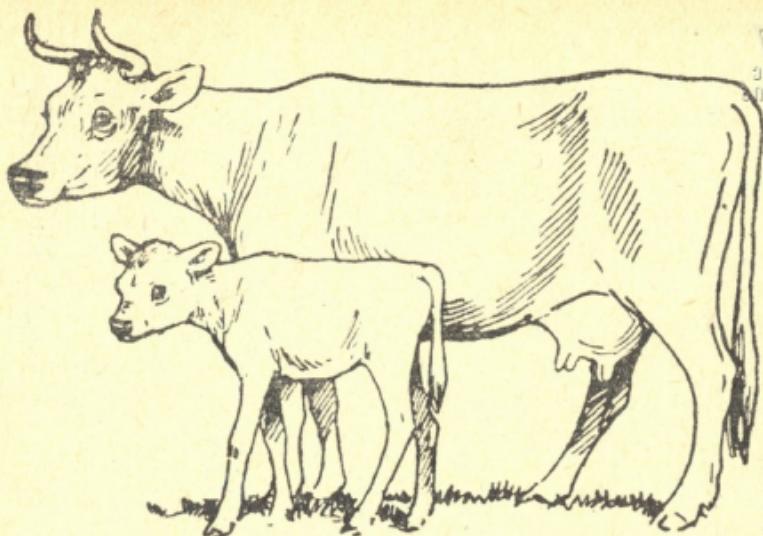
Хышъаш аетыс ацны иабақаз?
Ақуңма зыштазеи, настыры аетыс ишпіеңағазоз?
Хышъаш аетыс шұхъчен?

Ахәыс.

I.

Ашәштыра аеытқак'уа
Ажә оурыху бақысак'уа,
Ачыргу-тышла агуткамзο,
Акыкмаңа умқуткамзο,

Атәығақуа разынха,
Итагылоуп амзырха,
Ихъазаап иахъа анша,
Иахшазаап уи атща.

II.

Аұқыс хузы өыхаза,
Ашъапоуқуа хышъашза,
Ақышә ачыргу иадқыло
Ан иакуқьашо иадғылоуп.

Б. Шынқуба.

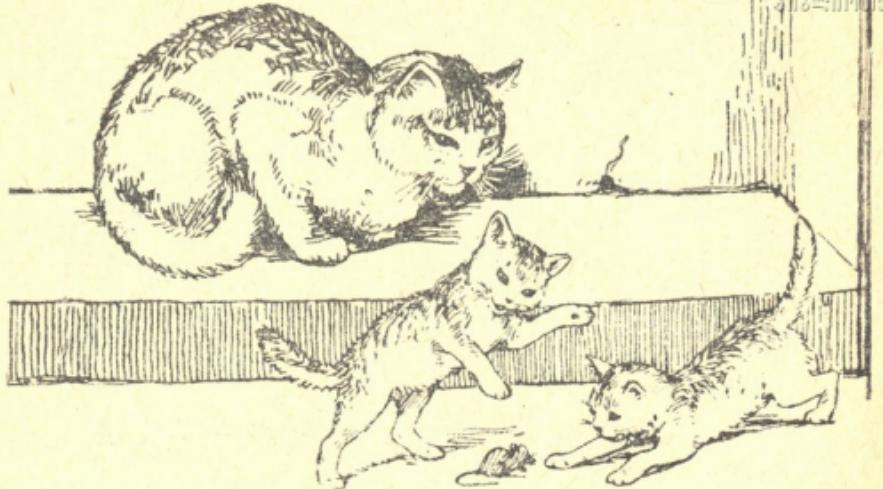
Ажәаңқа. Зраху бзианы изаазо, уи игхом ашәи
ахши.

Т и с.

Исымоуп сара ңук ҆Тис ҳәа. ҆Тис агушпіи
ашъапқуеи шкуакуоп, атыхуа къаөуп.

Тис иатдоуп пәшы-ңгу пәшқак. Урт ран иеи-
пәшуп.

Зны-зынла ҆Тис ақынаңқуа ааганы апәацәа
ирымтанаатсоит. Аңгу пәшқакуа, ршъапқуа рыла

аҳәынаңқуа нархәы-аархәуа, даара кыраамта ирылахумаруеит.

Тис аңаңаңа рызхара ианыхумарлакъ, аҳәынаңқуа қырч-қырчхәа иафоит.

Ажъеи ахъаңарчи. (Ажәамаана).

Ажъа ху-пъшқа қумшәышә ус анаңәеит ахъаңарч:

—Сылашара, шаҝа ипъшзамзеи, икъакьюзеи ушәттәтәй!

—Җабыргыуп,— аҳәеит ахъаңарч, — аха сара ақүцқуа исылагылоу алеи ақүцьмеи рхапъыцқуа саңырхъчоит. Иұмыхуазои нас уаргы ухуньшқа қумшәышә?

Ажъа атак ацынхурас иаақупъычхайт.

К. Ушински.

Ажъа ахъаңарч ианаңәазеи?
Ахъаңарч атакс иканатзазеи?
Ишәхәа—еиңа хшығла иңәажәада?

Ахъаңарч.

Ахъаңарч таңкумк иақароуп, ақуакуа құлда ирыпхыуп, уи ала аәахъчоит. Ахъаңарч аху үңаңыуоп, ашъапхыңқуа қагуоуп, ибуюоуп, алым-ха ҭаруп.

Ахъаңарч уахынлатәи ңістәуп, шамахамзар өйнла иңәыртқуам.

Ахъаңарч фатәыс иамоуп: ахуаңқуа, ахуача-қуа, аҳәынаңқуа, аматқуа.

Ахъаңарч аншәалакъ, аңәа инталоит, икүм-пилхойт.

Ахъаңарч амат иаңәшәом: ианабалакъ иамта-сны иак'уеит, ақуңқуа налакшаны, нас аңәа ин-ташшыеит. Амат, ашъа алыхухуа, аекыдқыара иалагоит. Аешкыднакъо, ибъазкны инкаһауеит. Нас ахъаңарч амат хытәтәа-пұтәтәаны иафо-ит.

Изеиңшроузei ахъаңарч? (Шәаңхъа уи атың).

Ахъаңарч фатәыс иамоузei?

Уи аншәалакъ аешпахъчои?

Ахъышы ашъхыци.

Зны ахъыш ашъхыц ус анахәеит:

—Уамашәа узбоит, еснагъ уақумтұзакуа аус ууе-ит: асаранңқуа қаутқоит, ашәтқуа аңха рыму-х'уеит, уцоит, уаауеит, абас тәамғаху умам, уңды ушьом. Насғы асқак ухы зургуақ'узәи? Ағбагъ акоуп ашъхымзағы уара уусумта азәгъы изгуатом; ухъз ықам, упъша ықам; узбаху уағы изымдыржакуа ус ункыдыпсыла уцап. Сара да-әакала сықоуп. Сұрырны, хыхъ ажәған саналоу, зегъы сырбоит, зегъы сыйәшәоит.

—Ашъхыц атак қанатцеит:

—Табыргыуп, уара упъыруа ажәған уадоуп, зегбы урбоит, аусура уатәоушьом, акы ^{байланысын} аbamтас-
ырсри ҳәа ушақьоит. Сара ус сықам, абаpт ^{байланысын} аса-
ранцькуа санрыхуапшша избоит: урт сара съаба-
агыы ңытк шрымоу.

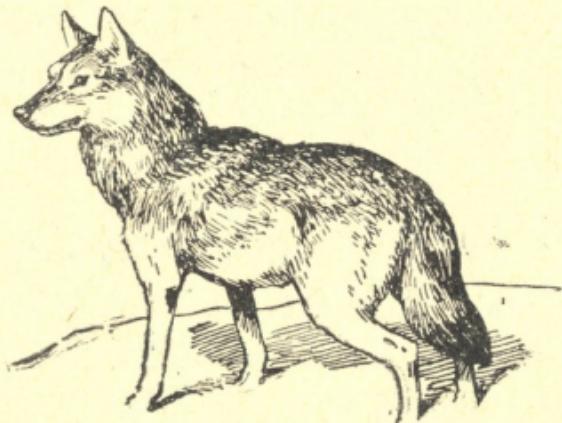
Ахшыи ашыхыци еибырхәазе?

Ашыхыц атыхутәаны иахәаз ажәакуа шпөилышәкаан?

Ақуцьма.

Апъхын ақуцьма амла иак'ум, агу тәуп. Апъхын ақуцьма упъылар—абна инылашьшь ицоит.

Даеакыуп азын. Усқан ақуцьма амгуа еидфала-
иқоуп, аватцаракуа упъхъазап акакала.

Ишаалашьцалак ақуцьма абна илтцеит. Адәг иқуланы инеиуеит. Уажәы иуәамхааит акумзар, иужәлоит ашырхәа.

Ақыта ыңдоуп итахухуа, лашарак ықам царьы. Ақуцьма ақыта иалалеит ихраазраауа. Лак игуанатан, ашра иалагеит. Амзымхакуа рөы ала-
қуа ахыухыуҳәа иааилалеит. Азәы ағны даа-
дәйлкъан, алашьцараөы дхысит.

Ағнатә ңұстәқуеи абнатә ңұстәқуеи

Ала, абгахучы, ақуцьма, ажә, аөы, ауаса, амшә, ацьма, ахәа, аиаш, ацгу, ахъаптарч, ажъа.

Хаз-хазы рыхъз шәхәа:

Ағнатә ңұстәқуа :

Абнатә ңұстәқуа :

Рыхъз шәхәа ағыгшәыгқуеи, ҳаскынла ичо аңстәқуеи.

А цуфара.

1. Адгыл ақны инықуо, ажәған зымбо.
2. Азәы дәдәажәоит, ғыңға ңүшеит, ғыңға зырғуеит.
3. Азы иахшаз, амра иаағаз, зан дызбар ипесуа.
4. Зан диашоу, заб дхуахуоу, зыңға дхагоу.
5. Зыда қуараш.
6. Тұры-тұры қуатца еимкья.
7. Нырцә дыгу-дыгу, аарцә дыгу-дыгу.
8. Сымпахыш хұчы имбазо.
9. Ңұсьғы еишьцәа қыарак еиңтахысуеит.
10. Еиқарпә-еиқарпә жәаға еиқарпә.
11. Сқұабышты хұчы нахуархуар.
12. Ампир, ампир шыапы зтоу, адығаңа тәыға зхоу.

Ажәа-ріцакқуа.

(Еикурцакны хынтә ихәа).

Арланана ран лалтарра.

Өадаш зқүш.

Күтыш өңәссын, Ҙырбыш өыхәнахит.

Бүк, Ө-бүк, х-бүк рыла аңура узхыбыуам

АПСЕВРЫ
БОЛГАРИЯ

Сшәақъ азы сцәағатәацәеит.

Сара сжъя.

(Ачкун иажәабжъ).

I

Зны жъа пьшза хучык ҳамтас исыртсеит. Шәаргундак акун иара, еснагъ цъара куакътак ағы иғғатәаны ағатәах'уан.

Ари ажъа аху цэышын, ашътахътәи ашъапқуа фызмалақъын, алымхақуагъы аун.

Дук мыртцыкуа ажъа хучы-хучла иҳашыцило иалагеит. Сара уи каңа-чаңа ахъзыстсейт иаргы лассы уи еилнакаауа ижалеит. Ахъз шаауҳәалакъ еиңш, алымхаңаңа къаңәза, ифны ағаанахон.

Каңа-чаңа аңсы цөгъян, зегъ афон иара: ача, амахуд, акапуста, аха еиҳарак аңыха бзия иабон. Сара уи атра азығастсейт, атәа шытатданы. Иаргы уақа итәон, ицәон.

Каңа-чаңа даара ижъа җайматхеит: ауаа ирышьцилеит. Азә данаңхъалакъ, ашырхәа атра инткъон.

II

Хара цгу дукгъы ҳаман, араңәа еиңш еиқутаңа. Уи иахъзаңтсейт Еиқутаңа-ла-камкам. Аблақуа җуазын, ақаруа иағызан, атыхуа абгахуңы атыхуа еиңш ибабан. Каңа-чаңеи иареи еишьцилеит. Еиқутаңа-ла-камкам, аашъаны хулаанза ахуштаара иөхәаианы ағарпхон, ахы ақужыны ицәан.

Еиқуатқа-ла-камкам аныңға, ақы апъирхага-
хар даара иацәымбын. Аха иахъаанагах здыржесе
х'уда, Каңа-чапқа аакылқын, аңғу апъатда ина-
циклас-фацкласит.

Еиқуатқа-ла-камкам уи агуампхеит. Ауада
иғнаргъежьуа ажъа иашъталеит, аха изахым-
зейт,—избан акузар, ари ажъа ласык акун. Каңа-
чапқа акуакътағы ағатқаах'уан, Еиқуатқа-ла-кам-
кам неини ахуштаара еитаныөхәтәон.

III

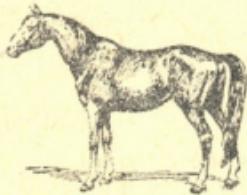
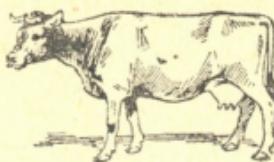
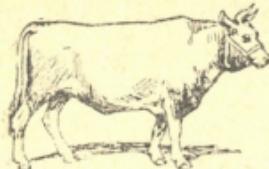
Сжъа агу шөйбүаз гуасто салагеит. Уи ес-
нагъ апъенцыр ағы иқутәан. Нас атыгутыгухәа
ашъапала асаркъа иасуа иалагон. Зны акаагым-
хеит асаркъа ңынағырц. Дағазны ақуцъал итагы-
лаз ашәт абұйыцқуа өнаршәшәон. Иналбаапъаны,
ашә инадгыланы ауағытәйфса иениш, иасуа иа-
лагон: «Уа, уара, шәуаами, абаапъсы адәахъы со-
ушәышт» ҳәа ақәозшәа.

Ирыцхасшыойт Каңа-чапқа: ара ҳара ҳәнни, уи
заангылом ҳәа сгу иаанагеит. Исызбейт адәнықа
иоусыштырц. Ажъа духеит, амч талеит. Адәахъы
индәйлганы инасыртәеит иқанатдо збоит ҳәа.
Каңачапқа алымжаңқуа къаңға, «абзиаразы, са-
шыя!» — ақәозшәа, инасыхуапъшын, абна инылашә-
куа ицеит.

Ақун ижъа зеиңшразыз?
Каңа-чапқа ҳәа захъизтазеи?
Дук мыртыкуа ари ажъа зеиңшрахазеи?
Еиқуатқа-ла-Камками Каңа-чапқеи шьеибабоз?
Ажъа агу анғыль иқанатозыз?
Атыхутәаны ақкун иизбазеи?

Ағнатә ပုံстәкуа.

ӘКІМДЕСЕРДІК
БАЛАНСОРОДО

Рыхъз шәхәа ари асахъя иану аյстәкуа.

Еиҳа хшығла еиңхада.

Бгахузык ҳаԥык инытталеит. Уака тҔамамкүа аз ытсан. Азқуа абгахузы инақупапеит. Нас аңаңы интқылан аеынанахеит, иғит-иңеит, аха аз алымтцит. Абгахузы аагылан ахуцра иалагеит. Иаҳасабит иқанатташаз. Афырхәа инеин атыхуа азы инзаанакылеит. Абгахузы атыхуа абабара иалаз азқуа абђахы амгуацәахы ииасит.

Абгахузы ашьшыхәа азы изаало иалагеит. Азқуагы ахахы реөизырkit. Нас абгахузы ахы аатыхәхәо азы интатәеит.

Тың анырмоу, азқуа аттахәа аңафрыңықуры-
пьсейт. Абгахузы ахы нтәарқурыланы азы инырит.

Абри аамтазы аңаң инықуғылеит қуцымак. Аз-
қуа адрухәа уи инақупапеит, ақуцьма мхуцзакуа
агузхәа азы аєтанажын, ахы тарқурыланы азы
инирит. Азқуа зегы ақуцьма аху реаладырпес-
ит. Иара ацхара иалагеит, ацәа амца иаблыз-
шәа ибызбызуан. Адрым-дрымхәа иңо, аекыдъю
ақуцьма абна инылағрит.

Абгахучы пышәырччо, наскъя игылан ақуцьма
иахуаңшуан: нас атрымтрымхәа иңо, абна ины-
лакурит.

Абгахучы аҳаңы ианыңала иахъзей?
Абгахучы азқуа шъаднацеи?
Акуцьма азқуа ианырк иқанатзазеи?
Ишәхәа—арт рахътә еиха маанала инықуазеи?

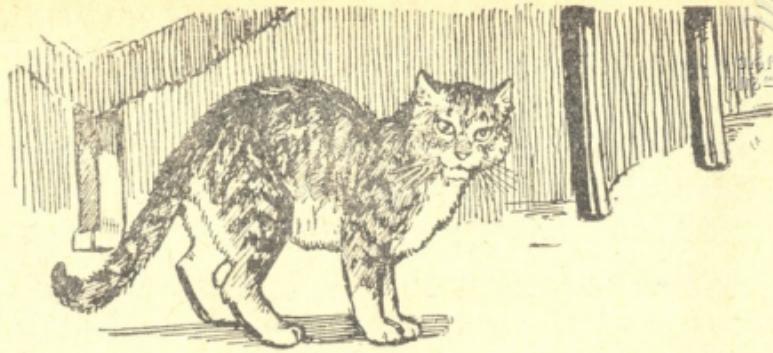
Абгахучы пысызшәа аєықанатцеит.

Ишәхәа:

Ари асахъя иану абақалеи?
Абгахучы иахасабзеи?
Акураанқуа абгахучы ааигуа изнеизеи?
Абгахучы аешъақанатцеи?
Акураанқуа руакы иззбазеи?
Агуенымра иахъзазеи?

Ажәаңка. Абгахучы кутыжък уфарыма
анырхәа—ачча иак'уан.

Ацгу-къи.

Онык аѣнды ахѣынапѣкуа рацәахеит.
Ацгук ааганы ифнейтцеит. Аха ари ацгу
чыда аман: ашъапы ааихнагацыпхъаза
Ацгу акыи-бжъы шаараҳалакъ, ахѣына пѣкуа рѣы-
рzon. Абас, ацгу ҳѣынапѣкъы азымкит.

Апѣшема дгудаан, ацгу дѣылицеит.

Ацгу ахѣынапѣ зазымкзеи?
Апѣшема ацгу здѣылицазеи?

Ажәапѣка. Ацгу-къи ахѣынапѣ азк'умам.

Сыцгу.

Сыцгу даара иацѣымбыуп,
Аѳны ахѣынапѣ аныѳноу.
Зны хулбыек, ахѣынапѣ
Ихуархуаруа, икуруа,

Ауада иаағналт игъежьюа.
 Ари сыңгу уа иабеит,
 Абжы неитыхны ус аҳәеит:
 — Узыштыузеи, уара ара,
 Са сахықоу умбазои?
 Цашья умазам штахъла,
 Уааныскылап уеимлагуа!—
 Аҳәинап даара ишәзейт,
 Штахъла изцом, агу цаҗеит,
 Сыңгу натқъеит иццак'уа,
 Аҳәинап акуакъ икәагуа,
 Иакит уақа ишьтагуа.

Ахуңшқеи абгеи.

Ахуңшқа амахуқуа инарықупқала-аарықупқало ишнеиуаз, атла иалғорын абга ахыцәаз иақұхайт. Абга ғатқъан, ахуңшқа ааимлагуа иакит, исфоит ҳәа иалагеит.

Ахуңшқа абга иаҳәеит:

Срыңхашья, сумфан, соужь.

— Иқаиматуп, уоусыжып, аха ишсоухәара, абри ақара ухы-үөи ччауда узыргурғыозеи? Сара сеңпәш улахъ зеиқумзей?

Абас ааҳәаны, абга ахуңшқа аунажьит. Уи ағырхәа атла инықупқалан ус аҳәеит:

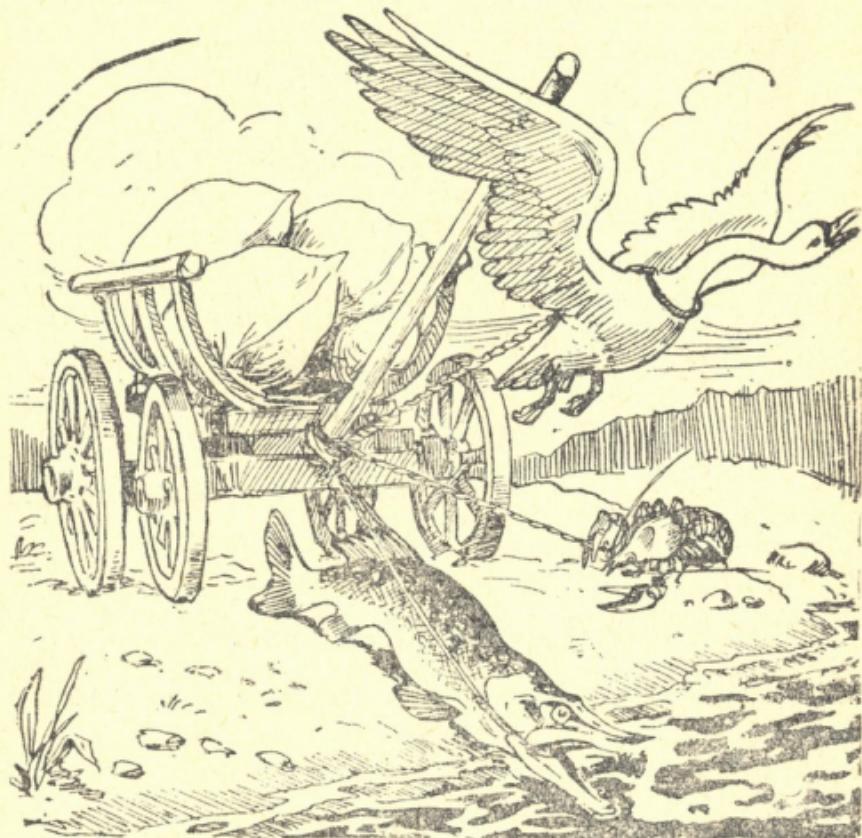
— Уара угужела цәгъоуп, угу цқъам, убри азы ауп улахъ зеиқуу. Сара схы-сөи схаччоит, сгу тбаауп, избан акузар, сгу цқъоуп, уағы сиңырхагам.

Ахуңшқа иахъзен?

Ақуңма зтаарас ахуңшқа ианатазеи?

Ахуңшқа атак иқанаңазеи?

Ажәапұқа. Ақуңма еғъя акоуттаргы абнахъ ипшүеит.

Ақызи, адаңачиес, аңсызы.

Зны қызки, даңачиаки, пісіздек еиманы,
Аидара зқуз ауардын ргарц реазкны,
Инеиқушақатхан рыхқыкгы реаттархәеит,
Иахеит, иагуеит, аха ауардын мқуацеит.
Аидара ускак ирцәыхъамтамзар қаларын,
Аха ақыз ажәфанахъ иахеит ифақырын.
Адаңачиа ағынанахеит шұтахъла ихәазо,
Аңсызды азы инзаалеит ашырхәа изсо.

Арт азәазәала ирхароу еилыргатәйн:
Аха уажәыгъ иахъылац иғылоуп ауардын
Жәйтә-натә аахыс башаза ирхәазом;
Аиғызараңы иеиқүмшәаз рус пәхъяка изцом.

И. Крылов.

Ақызы, адағаңиен аңсызы напы зларкзеи?
Рус маншәалахарц азы иатахызеи?

Адтда. Атыхутәантәи арғазакуа өба өырхәала
ишәтца.

Абгеи аңьмеи.

Абгеи аңьмеи ача еиңылартцеит. Ача бзианы
иқалеит. Өнак ача ршаразы еиңәажәеит. Ағәхәара
пұыртқеит.

Аңьма заанатқ ачарта ла дук аланаңтәеит. Аб-
тагы айт. Ача ашара напы адыркит.

— Ари ача аңәгъара сара исымазаит, абзиара
уара иумазаит, — ақеит абга, аха абзиара иара
иаго иалагеит.

Уи аңьма бзия иамбеит. Ишынеимарқ-аимар-
к'уаз, абга аатқъан аңьма ахудаңә лтарс иакит.
Аңьма ақаабжы ала иаҳаит. Ала фатқъан абга
акит. Ача аңәгъарагы абзиарагы аңьма иаазын-
хеит.

Абгеи аңьмен напы зларкзеи?
Изырымшазеи рча?
Аңьма ахы шпейкунархеи?

Аңсыщәгъара.

Амшәи алыми шнейуаз куаңк рбеит. Амшә
акуаң иамтасны иакит, алымгы ашъапхыңқуа
наланарпәеит.

Амшәи алыми акуаң еимаркит, аисра иалагеит.
Ишесуаз еидшылт, нас иааңсан инеизқуеит,

Убысқан бахауучык настханы иғыланы ирыхуапшулан. Алыми амшәи шаапсаз анаба, абгахуучы ашырхәа иаарыбжъалан, акуац ааштпәааны абна инылашәкуа ицеит.

Амшәи алыми ирбазеи?
 Урт реисра зыхъязеи?
 Абгахуучы иканатзазеи?
 Амшәи алыми ас зрыхъзеи?

Адәнықатә Җастәқуа.

Рыхъз шәхәа ари асаҳы иану апстәқуа.

Аилкааразы:

Аслан, амшә, абнацә, ақуцьма, ажъа, алым,
 ажъас, амаамын, абгахуучы, аиаш.

Амшәи ақди.

ҚАЗАҚСТАН
ДАУЫСЫ

Мшәык аккара итталаны ишнеиуаз, цъдук инатталеит. Хыхъ ианысаңш, аң ашъхыцқуа штытцуаз абеит. Ашъхыцқуа ахътытцуаз зартаила қдық адкнаҳалан. Даара маанаала акумзар, дара рышқа ақды уағы днанаштыамызт.

Амшә аң изықулейт. Ақды ақны ианнеи, ашъапы ала инагутасит. Ақды аагъалан, амшә ахы абақхәа инадхалеит. Амшә дырғегъ шьапыла ақды инагутасит. Ақды аагъалан, амшә ахы адыжә нахнаргеит.

Амшә гуааит, апхъатәи ашъапқуа рыла иеимлагуа ақды аанқыланы иаршәйт. Иара аагъалан амшә ахы ғаңхъа ақуақхәа иаахеит. Амшә аң иззықулаз ахаштын, ақды аршәуа иалагеит. Атыхутәаны амшә ғылажит. Дук мыртцыкуа ақуада ахъышы, аң иалғырны икаһаит.

Амшә атла изықулазеи?
Амшә нахызы нахнарбозеи?

Абгахучи азыцәеи.

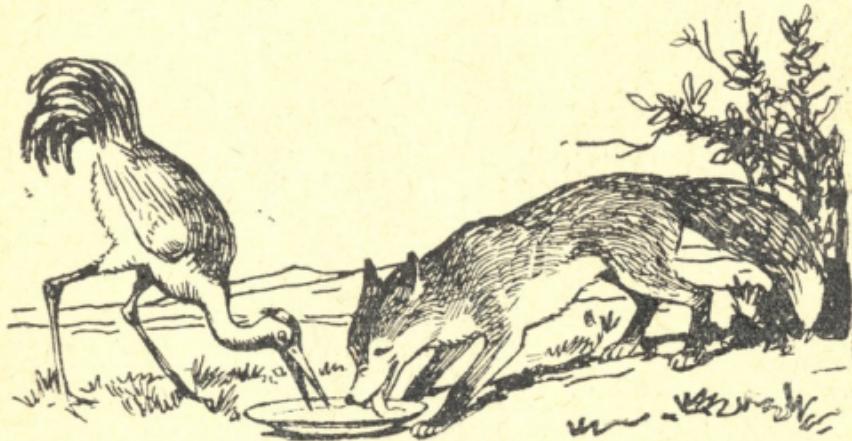
ӘКІМДЕСЕРДІК
БІЛДЕРЛІК

Абгахучи азыцәеи еиуацәахарц ртаххеит.

— Уаала ағының, сызкухшоу азыцәа, ушны-
қузгаша убап,— аҳәеит абгахучы.

Ибзиуп,— аҳәан азыцәа абгахучы иаццеит.

Абгахучы ақашь ырсаны, асаан қыаңғыс инанна-
тәалан, азыцәа инамтанаргылеит. аңсшәа аххәа-
аны:

Ари ақашь снапала иқастеит уара узы мацара.
Иф сызкухшоу!

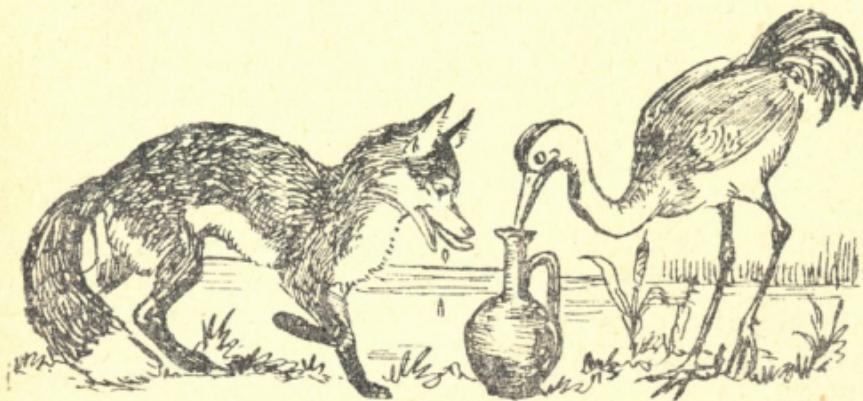
Азыцәа ақашь сфонит ҳәа аеазнакит, аха асаан
қыаңғысын, еғъазымфеит. Абгахучы, аптырқъхәа абз-
наншылан, асаан ианыз зегъы афеит. Нас ихыр-
бзакурбзауа ус аҳәеит:

— Сызкухшоу азыцәа! Губән сумтан, уаҳа
фатәйс иудызгалая ақғы сымам.

— Итабуп сгуңырта, сызхара сфеит, уаҳа фатәй-
стахым, сұхәоит уатәы сасра усызней ҳәа,— азы-
цәа абгахучы иашъапкит.

Адырғаені абгахуңы сасра азыңға иазцейт.
Азыңға апсыз жъұқақуа қатаны, инаганы аирыз
интанаңтәеит.

— Иф, сыхаара, ари апсыз жъұқақуа снапала
иқастцеит, уара узы маңара,— ахәеит азыңға.

Абгахуңы атында ааршәшәан, иаахрыбза-кур-
бзан, аирыз инакуқъашеит, аха еғъазымфейт. Азы-
ңға аирыз ахы нтанаршьшын, ажъұқақуа зегы
афеит.

Губбан сумтан, сызкухшоу, иуғасташа уаҳа
фатә сымам, — ахәеит азыңға.

Абгахуңы ашьшыңға азыңға инадтын ицеит.
Абгахуңы азыңға илеуара уи акухеит.

Ажәаңға. Илоутдо ауп иааурых'я.

Абгахуңы азыңға иртаххазеи?
Абгахуңы азыңға шъанықунагеи?
Азыңға абгахуңы шъанықунагеи?
Абгахуңы азыңға изеңуацәахама?
Иқунагоума арт ирзенбауз?

А҆пстәқуа реимакра.

ӘМБЕЛДІК
СОМА

Ажәи, аєи, алеи ёнак ажәа еимаркит: а҆пшәма бзия иибода ҳәа.

— Зегъ реиха а҆пшәма сара бзия сибоит, — ахәеит аєы, — избан шәхәозар, сизыңәаңуоит, сизчалтуеит, ианигуапъхо дсықутәаны иахъитахыу дцоит. Сара сакумзар еиңаңәарап иауамызт.

— Мамоу, а҆пшәма зегъ шәеиңа сара бзия сиб-оит, — ахәеит ажә, — хшла исааңоит итааңәа, сара сакумзар итааңәагы иаргы амла иагон.

— Мамоу, зегъ шәеиңа сара соуп а҆пшәма бзия иибо, — ахәеит ала, — уахынла, ёынла иөны, ираху сыхъчоит, сара сакумзар иаңаңәа шыңа деимыштәа-хъазаарын.

— Шәаңут ажәа еимакра, шәара зегъы шәыда схуартам, доусы шәтыръкуа рәңи шәыбзиоуп, — ихәеит а҆пшәма.

А҆пстәқуа еимаркзеи?
Доусы рхы ишпәхңәажәеи?
А҆пшәма урт иреиңәазеи?

Аңгуи ахәынаңъкуеи.

Аңгу ахәынаңъкуа ықунах'уа иалагеит. Есымша аки-фбеи анамфоз ықамызт. Ёнак ахәынаңъкуа еизан, аңгу ҳазлаңәынхарызеи ҳәа еидашшыло иалагеит.

— Исхәо шәаңауоу? — ахәан ҳәынаңъ хұчык ахәынаңъкуа рыгутаны иаақуңғалеит. — Аңгу анх-заания ҳаздыруам, уи азоуп ҳзықунах'уа. Аңгу ахуда атәтәа ахаңтап. Ҳамъын ианааилакъ, атәтәа абжы ҳаңалап, нас ҳаңы ҳңалап.

Даара ибзиоуп, — ақеенит ахәынаң ду, — ишузбаз еипш ацгу ахудагы атқәтқәа узахаттар, ҳарт зегты қабуп ҳәа уаҳхәарын.

Ахәынаңқуа ацгу иннартәо ианалага иқартқазеи?
 Ахәынаң хұчы ацгу аәацәыхъчара ишпәхцәажәеи?
 Ахәынаң ду атак иқанаңқазеи?
 Арт еиха қубарыла иңәажәада?

Иумгузын аласбеи ацгу пәшқеи.

Цьота хұчы есқынгъы аласбақуеи ацгу пәшқақуеи дрылахумаруан, зны-зынлагы игузлон.

Зны Цьота дычмазағхеит, ашоура иоуит, ақақым дизааргеит. Ақақым идырит Цьота ацәама шимаз, уи дшарчмазағыз.

— Аласбақуа урылахумаруазма, иугузуазма ҳәа,
 — ақақым Цьота дизщаант.

Цьота ааи ихәеит.

— Нас, идыр, учымазара аласбақуа ишрыхқызы
— иңдеит ақақым.

Цьота даара даргуамтит ихызы ачымазара.

Цьота дзырчмазағызы?
Ақақым уи иабжьеигазе?

Иқарулұа абаңыр.

Абаңчағы еибарчырчыруа ихумаруан абаңыр-пүшқақуа. Урт ран хыхъ махук иқутәаны инаң-шаапъшуан, хышык цъара иқылқъар ҳәа ишә-пүрхәңда.

Аттар пүшқақуа харантәы игуанатеит хышык-пүрны ишаауаз. Абаңыр уи иазпүшуюн, ахы-ахъархо гуанатарц.

Иаагуаха зәшәа анаба, абаңыр итегеси абжы-рдуны ачырчырра иалагеит. Абаңыр пүшқақуа-реырзеит, ишәақъеит.

Абнатә ңсаатәқуа.

Асахъақуа ирнуп: ақарматыс, ажәтсыс, абжьюубжык, ажәардәйна, абағыр, ача, ақуараса.

Амц.

Җкунак дә-хәыпшк ағы ауасақуа ихъчон. Иаигуа амхағы аңхаңә аңықуреи драшәон. Ачкун аңхаңә амц ижъарц итаххеит. «Уа-у-аау,

уа-у-аау! суасақуа ақуцьма рылалеит!» ҳәа ахә-
хәара далагеит.

Анхаңа реагақуа кны, еибарғыны иаакылсит.
Инаңшы-аапшит, аха ақуцьма абаказ, ауасақуа
тынч ахәара иаңын. Ачкун хаңә дук дықуғыла-
ны дычкон.

Ачкун анхацәа ижьеит даөазныхгы. Зны ақу-
цьма иуасақуа ирылалеит. Ачкун ахәхәара дала-
гейт, аха анхацәа игухъаагы рымkit; ңыхъеиңш
амц ҳаижъозар акухап рхәан. Ақуцьма ауаса-
қуа иаарылагъежын, аԥхаста ду қанатцеит.

Ачкун ауасакуа абаихъчоз?
Анхацэа ирзиузei уи?
Ахынтэ раан урт ргу иаанагазеi?
Ачкун имцхэара нахъязеi?

Алыми амшэи.

Амшәи алымы бнакы илан, еснагы уи еимак-
ны еисуан.

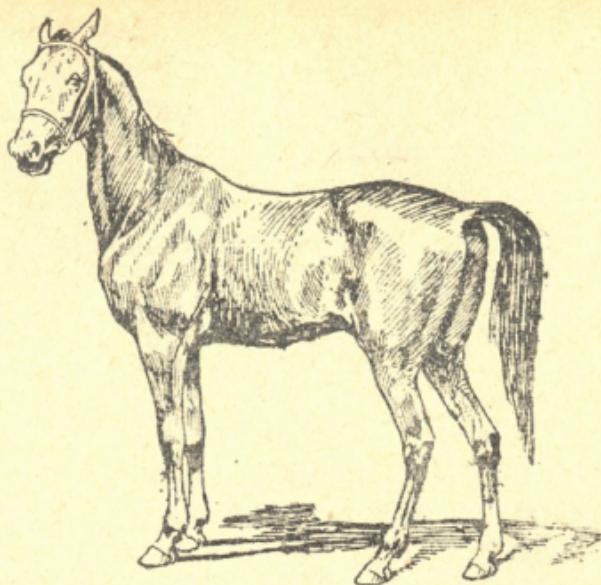
Зны еинишәарц иақуркит. Абна еикараны иршарц напы адырkit, аха ағыпъагы амцху ртакхеит. Амшә ғагылан ус ахәеит:

—Азбаңа алаңып, ҳус урт ирзбал. Сара збагыс аңгу ықұсырғылоит, уара уус аәада анапы иантса. Аәада аус аөы иқазоуп, иңбароуп.

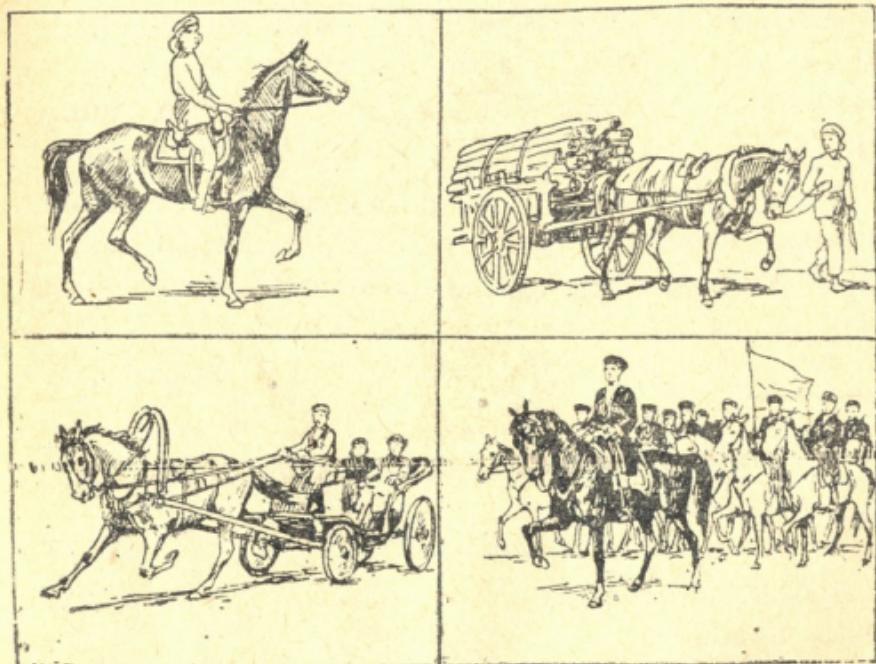
—Ажәа бзия ухәеит, аха сара ӡбағыс абғахуцы ааспұхъоит,—аҳәеит алым.

Амшәи алымы еимарк'уазыз?
Нас напы зларкзеи?
Доусы збағыс иқүдышыгылада?
Алымы амшәи реимак атыпъ ирзықұтама?

Ажәаңқа. Уаңа иңәатәү хоумтсан: иудирекуало бзия уақунаршәом.

Ағыс уағы излаихуартоу

Адда. Ижәғи асақъакуа ирну.

Ақуцьмей алеи.

Қытак иалаланы қуцьма абаак неиуан. Ишней-
уаз ла-пъсыла дук абеит. Ақуцьма ала иззщаат:

— Иабашәоуен шәарт асқак афатә бзианы?

— Ауаа иҳартойт, — атак қанатцеит ала.

— Урт рзы шәңбабаа раңаазар акухап, — ахәеит
ақуцьма.

— Мап, усқак ираңәам: уахыла рөнқуа ҳахъ-
чоит.

— Ари азоума ас шәзырчах'уа? — цъашъатәыс
иқанатцеит ақуцьма. — Ус акузар шәара шәматцура
саргъы салалоит. Ҳара ақуцьмақуа афатә азы
даара ҳрыңхауп.

— Ишъахууп уаала, — ахәеит ала, — уаргы ус
акруғеитталап.

Ақуцьма гурбъатә ала инашъталеит. Агуашә
аёы инеиуан, ашта итаз ауаса чах инахыпъшиит.
Ақуцьма апъсахы еибакын, аёығә аиқаң, ача
иназытрысит. Ала тәааны ақуцәма ашъта-
хътәи ашъапы инамтасит, ахапыц аларпәнаны.

Алеи ақуцьмей шеибарххоз, апъшәма ишәақъ
иманы афны даадәылтит. Иштәгъараз анаба,
ақуцьма ашырхә аиғеитапәеит, аха агуара инхы-
пәон еипъш, апъшәма деихсны ишьит.

Х. Бәжәба.

Алеи ақуцьмей абенииен?

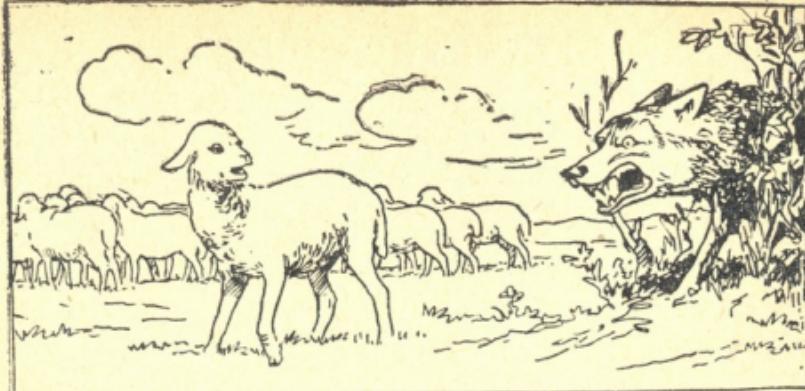
Урт еибырхәазеи? (Ажәабжы ақны шәаңхъа).

Ақуцьма иззбазеи?

Агу иаанагаз азынагжама уи?

Ажәаңқақуа. Ақуцьма шнарцоз уас къапъ, уас
къапъ ахәон.

Ақуцьма ацә ахыухыргъы, ишқуцьмоу инхойт.

Ақуңмеи асыси.

Дәйк ақны ауасақуа ҳәуан. Раагуара ахъшыңа аәарпын архәо итәан. Алакуа настха реыртынчны ицәан.

Убри аамтазы қуңма млашың аңсаса ахъхәуаз иаарывалеит.

— Акы уп්шаауеит ҳәа сгу иаанагоит, — итсааит асыс.

— Аҳаскын пүшқа сып්шаауеит. Уара иумдырыеи, аҳаскын ейтәқақараза иахықашәқашәо адәаөы ахәра зегзы ишреибъыу. Уа узхара ҳаскын ыфанды, зыхък унағыхуар — уи аткыс еибъу абакоу, — ахәеит ақуңма.

— Ишызбо, акуаң чысхус иумамзаап уара. Аҳаскын пүшқа иеибъаушь даңа фатәык ықамзаап. Ус акузар, ҳаишыңаазааит, ҳаицыз иахъарнахыс уаргы саргы, — ахәан асыс ақуңма иаң ҳәуа иалагеит.

Ақуңма хучы-хучла асыс наскъанаган, иахұмаруан. Ишахумаруаз ақуңма аңсыңдәгъара азаан, асыс еимыжәжәа иқұнатцеит.

Асыс ақуңмеи шпъенииен?

Урт еибырхәазеи?

Ақуңма асыс изнанаузеи?

Акуатақуа реимак.

Ø-куатак еимаркит,
 Азатсаे убра,
 Итаршәны ирбаз
 Ахуача шара.

Абар иақутцуам
 Аимакра иағуп,
 Ағбагы ахуача
 Ишенибгоу иртәхыуп.

Абар арақа
 Иқалеит аус:
 Хуацак Ø-куатак
 Ироуит шатәыс.

Аха иршар ахуача
 Ағбагы ирызхом,
 Ирымшар ағбагы
 Акака рыхъзом.

• Ус азагутағы
 Ахуача еимакны
 Ишенисуаз ирөйтшәеит
 Рхуача азакны...

Апсызқуа уи шырбаз
 Еимтарсны иргеит.
 Акуатақуа реимакгы
 Атыхуа ныптәеит.

Абас ауп, ғыңға
 Ианеиқүмшәа рхәатөы
 Ишырзынамыгзауа
 Урт рыгутакы

Ц. Тапаұа...

Акуатақуа еимаркзеи?
 Ирыхъзеи атыхутәаны?
 Иаха ишпенібзыз иқарцар?

Ашәарыңа.

(Ақитайтә лаку).

Дықан шәарыңағык, уи ианакузаалакъ имшыңызт шәарахк, ма пәсаатәк. Инхара-интцыра еила-хайт, дәрхеит, аха ашәарыңа дшаңың дағын, ашъхақуа дырған.

Аңықури рымтәа зо ианалага, ашәарыңа ип-жәис дгуаан ус ләкәйт:

— Уца ухы ахъынахо, аха акы мшыңкуа ухынхәйр, умаңьяражә амца иақұжыны избылуеит. Уи нахысгы ашәарыңа уақутроуп.

Ашәарыңа абнахъ ддцеит. Хулпәзасында дшәарыңон, аха еғизымшыит. Дхынхәны ақыта дана-алала, хүчқуак жъа цыркык ишалахумаруаз ибейт. Даалаган ажъа рымихуҳайт, инапы ыркало ағында дхынхәйр пәхайшьон.

Амған ижъа тлакы инадөеиҳәалеит. Нас маңк днаскъян, ишәақъ аахаршаланы, ажъа инақуикит, дқылпәшуа. Изыхъазаалакъ — илашыңазу, ишәақъ еиқүшәамзу здырх'уда, аха ажъа изақұмымыршәеит. Ахы итқъяз ашаха агута ааиғнатәеит. Ажъа цыркьюан, аха иаулакъ ашъамхы ағанаргеит.

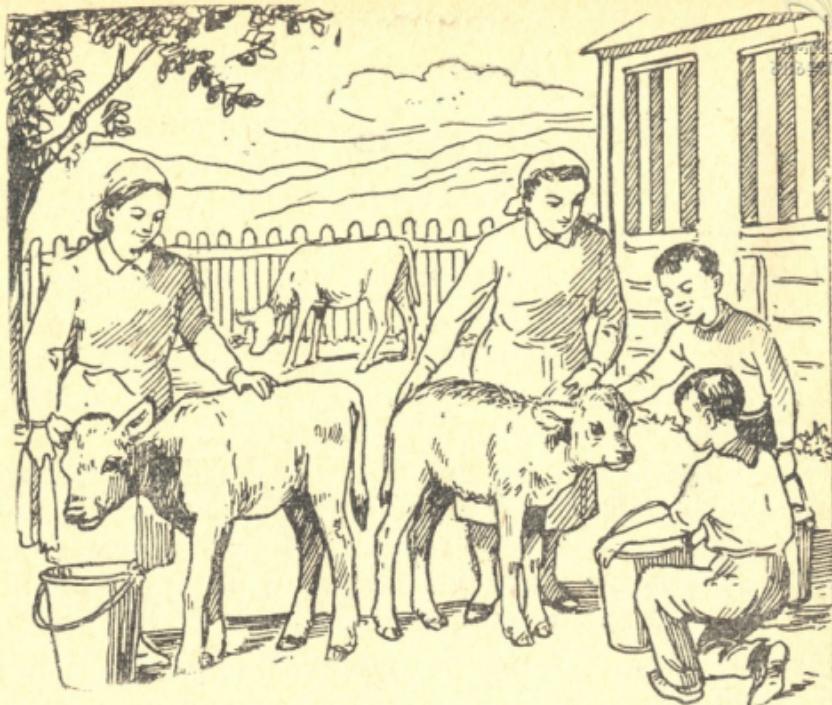
Ашәарыңа ишәақъ ырббаза иршәни инкаижъит. Уи нахыс ағаға штыхит, итаацәагы амла иаимыркит.

Арақа зызбаху ахәо ашәарыңа дзеңпәрәзен?
Ирфарыз анрымтәа, ипхәис иалхәазен?
Ашәарыңа инхұаз ажъа изиузен?
Ажъа анца, ашәарыңағы иқаицазен?

Абғахуучи ашыслампыри.

— Абасқак утра ҭәенаны изужуазеи? — абғахуучы ашыслампыр иаңдааит.

— Сасра устаар ҳәа сшәоит, — ахәеит ашыслампыр.

Аферма.

Ҳара ҳколнхара арахуаа зарта аферма амоуп. Афермағы ажәқуеи аңымақуеи раңаоуп. ажәқуа таргыланы инықуаагоит.

Маница ажәқуа дырхыла пәшшесеит, ианаамтоу рхурылтоит, азы длыржәуеит, илрыцқоит.

Ҳара ҳажәқуа ахш раңааны ирымтцеит.

Уаҳайд аңымақуа гуарих'уеит. Азарақуа дрып-цууп иаб Шымат. Уи ицхраауеит Никуеи Алықъсей. Урт ағыңьагы аттара бзианы иртоит.

* * *

Асы шыттыцит, амра пъхоит,
Аху боит, адгыл пъшшоит,
Абъбы өалоит, абна өыхоит,
Апъсаа гурбъоит, ашәтқуа цәыртти.

Д. Гулиа.

Ааңын апъсабара зеиңшрахозеи?
Ажәенираала өырхәала ишәта.

Ажәтарақуа аайт.

Ааңынра аайт. Ажәтарақуагы аайт адгыл харакуа раҳытә. Ипъируеит урт, тәамғаху рымам, рыттрақуа қартцоит.

Шақа напқазарыла иқанатзозеи ажәтцыс атрап! Акыр инахараны, иаанагоит анышәаңшь. Нышә-пъшь хұчық ахапъыцқуа ирыбжъакны атзамц инаднарчаблоит. Убас маңара атрап қанатцоит. Нас атрап тысхула ихнақтоит. Уи пъханы, итатаны иқалар ауп акутаңықуа иргултцуа апъшқақуа рзы.

Ажәтарақуа анбахынхәуен?
Урт ритракуа злырх'узези, ишпәқартцо?

Ааңынра.

Ааңынра, ааңынра,
Шақа убзиоузи, шақа:
Шәты-какаңла ухианы,
Мрахуагала уқұтданы.

Иуман уаҳзааит
Ичырцыруа аңсаате:
Абар ажәтцыс, архына,
Ақарматцыс, ардәнина.

Ааңынра, ааңынра,
Шақа убзиоузей, шақа:
шәты-какаңла ухианы,
Мрахуагала уқұтданы.

Г. Кучишвили.

Аңсаатә аңхыраара ҳартоит.

Шәрыламкысын, ихшә
мырбгалан аңсаатә рытрап-
қуа.

Аңсаатә амхқуеи, аутра-
қуеи, абаңчақуеи рыхъчоит.

Аңсаатә ипѣрхагоу ахуа-
чақуеи ахуаршқуеи рфоит.

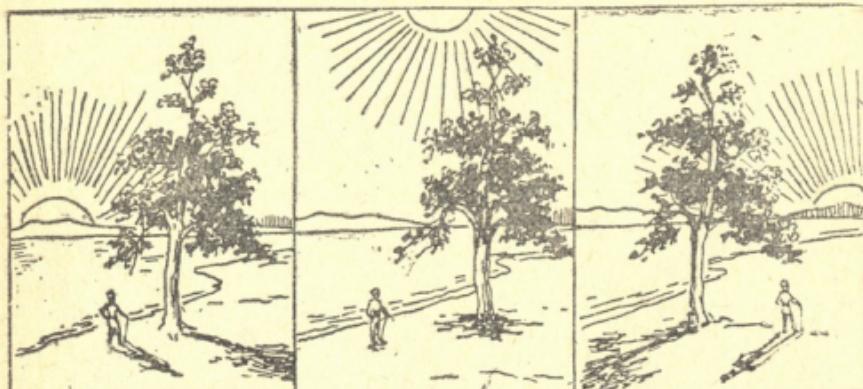
Аңсаатә ҳара аңхыраара
ду ҳартоит. ишәыхъчала,
шәйрпәрхагамхан аңсаате!

Аңсаатә ҳара излахахуартоузей?
Ишәхәа шәара аңсаатә шәшәыхъчо?

Ашъжымтантәи амырхуагақуа.

Ашъжымтән амра шашаңа ашъха иғавтит. Үи
амырхуагақуа ахәа еиңш зехынцъара идәйқу-
натает.

Амырхуагақуа руакы ахважъ ахықутәаз ина-
қуп්хеит. Нықуңала-аақуңала, үлоудар-иңә тү-
харшәшәа фатқыан, иаақыж-қыжит, нас инаң-
шы-аапъшны, үлықуреи фара аутрахъ ицеит.

Ашыжъ.

Шыбжъон.

Хулбыеха.

Даға мырхуагак акутытра инақуп්хеит. Ахътәи
ххәа, барғын жакъа амтәйжәфакуа аардаңдаңын,
аки-ки хәа өнатит. Еразнак акутқуа зегъы еибар-
каркарит ҳаушәыштәт хәа.

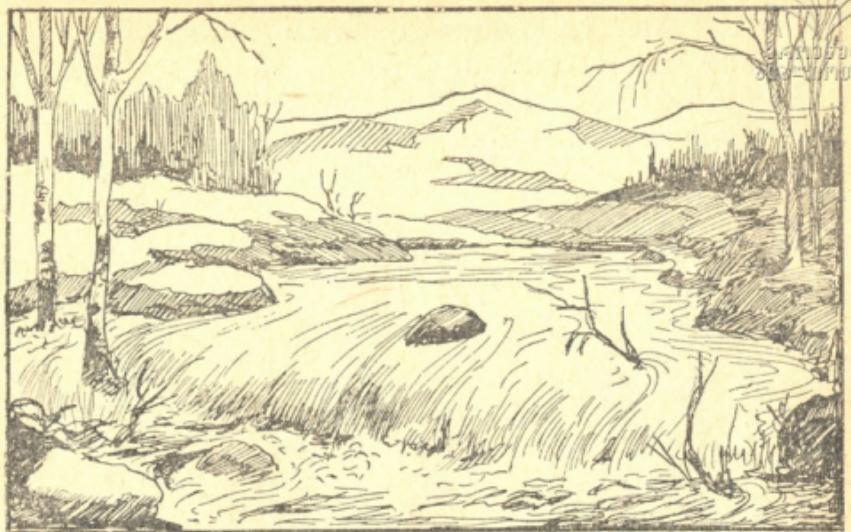
Мырхуагак ашъымза инақуп්хеит. Ашъыңқуа
ашъымза ашә инкылпәшит, нас ырмтәйжәфакуа
аарееини, в-в-выңәа цхаагара ицеит.

Бзия избоит аапъынра!

Амра есымшааира еиңа-еиңа икапъха-каччоит.
Заа иғылоит, ирнаскъаны иташәоит. Адгыл
пәышшоит. Арха еиңа ирласны асы шытытцуеит.
Ашъхақуа макъана ана-ара сыла ихғоуп, агуафакуа
асыпса рәажъуп.

Хзиас ағыңба-гугуахәа, еизытәаны илеиуеит.
Саб ус ихәеит: асы зытуеит, азқуа ирыцлоит.

Шақа ибзиоузei, ипъшзоузei, игүқатғаузei
аапъынра! Асы шытытцит, адәқуа иатәаҳоит, ашәт-
қуа ытхаха аара иаңуп, иңөиртцит апъарпәалыкъ-
куа.

Уажәшъта атлақуагы аптыра реазырkit.
Атәйла пәхақуа рахтә апсаатә хынқәйт. Ирлас-
ны илартцеит амхқуеи аутрақуеи. Ҳаргы ҳафуа
адәқуа хрықууп.

Бзия избоит амра кашчо ианпәхо! Бзия избоит
аапѣын гурбъаху!

Еиха ирласны асы абаштытыуен?

Ааپѣын азиас шпәкалои?

Март пәшьба.

Хгурбъоит ҳара,
Хгурбъоит иахъа,
Хгурбъо ҳаңылоит,
Март пәшьба.

Игурбъоит — Апсны,
Абирақ қаңшықуа кны
Аңъажәлар апылоит
Март пәшьба аены.

Аңсны шъақұгылт
Ахақуитра мра ғагылт
Хүрўйоит нас ишқа
Хныхәа азы март пъшьба

Ц. Тапаңба.

Март пъшьба Аңсны ишқаңылои?
Ишәхәа Март пъшьба нарбан ныхәамшу.

Ашъыхың афатә анаңшаауа.

Ашъыхың аңа иалтцит. Ишыңғаз азынра зегын ахнагеит. Аху зқұхәхәы иқаз ашъапқуа рыла алақуа иңнарыңқъааит. Ағызңаңы арғыхеит. Адәніңка амра пъхатңаатқаараза ипъхон. Ашъыхыңқуа, рышъымза интыңни, тәа-тлак инадпърылелит.

— Атқа-тла, иаҳфаша кыр умазар? Крымфа-кырмжә иаҳхаагеит азынра ду хәа итсааит дара.

Аха атқа-тла макъана ашәт ылнамғаызт.

Ашъыхыңқуа аца-тлахъ инеит, аха уигы ма-къана импытыңызт.

Имлашъуаз ашъыхыңқуа рығыңка рхы надыр-хоны еипъш, рылаңш иныңашәеит шәтык. Уибыышжа иқан, реңнадрыпъсалан рызхара рфеит, нас рғыңка ицеит.

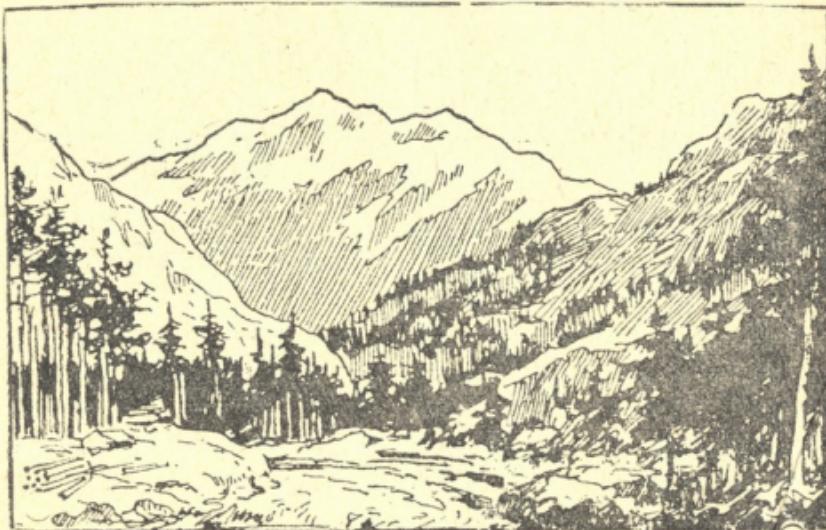
Ашъхыңкуа аңа ишпәлтى?
Ашъхымза иантың; урт абанеин?
Аңыхутәаны ирбаз ашәт иазырузеи?

Атак қашәца:

Ашъхың уағы инатоит (инатозеи?)
Ашхың нхартас иамоуп (иаба?)

Шъхацан.

Иқзықызуа аңсаса
Ашъха икыдлт сыйнтаң ҃аса.
Ахъча усгыы рапъхъа дкыдын,
Араху дрыпъхъо «рреит-рреит!»
Ишәақь орыху ибә икыдын
Изтаз итан атахәтеи.
Араху ишътан уа мәа тәалала,

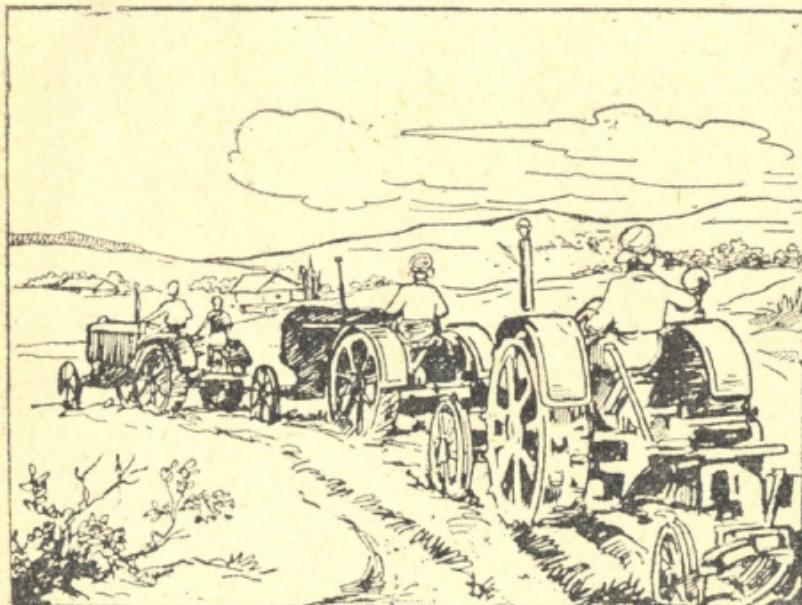
Иуапа иртлон амш аашәштыр.
Азба дакыр, уа иманшәалан
Икүнәалан ихмачыр.
Ианахапәоз ахра ашәшты,
Акиңәа игоз ахъча ибжы
Бахуи өафөи еимнадон.
Ргурыңуңу амәа днаарбон
Араху ишътаз еиңирхухуа.

Б. Шынықуба.

Ааңын аколихараңы.

ҚАЗАҚСТАН
ДАСТАУАРЫ

Иахъя аколихарахъ атракторқуа аайт. Еразнак х-тракторк. Урт өңілдіктер, ршәыга цырцыруеит. Абъ-бъя гугуахъә инеиуеит, ағнкуа иахърывсуса апъенцьырқуа тұсуеит.

Абар урт ығуеит анахъ-арахъ, ипъашашоит.

Ахүчқуа атракторқуа наскъаргоит, акыраамта амашының ақына ирыхуапшуюеит. Аха азәгъы ала-кысыуам — цъара акы Әхастахар ҳәа ишәоит, уатәй үәбауарами.

Адырғаені ашаңыраз атрахтористтәа цәаңуара ицеит.

Аәні хулаанза ицәаңуон. Аухагъы ицәаңуон, аиаттәақуей амзеи рылашара рыңырхырааны.

Атракторқуа шъанеиуаз?
Ахүчқуа атрактористтәа ишпъаръылеи?
Атрактористтәа аус шъаруаз?

Ажәаңқақуа. Латдан еитдамхаз, тагалан дей-
тахом.

Аңәңуара уаңымаашъан, еитаңәабуа, арашәара
үзымариахап.

Уахыла дтакхуха дыңәарц зтакхыу, өйнла бзиа
аус иулаит.

Май акы.

Иаңзааит иахъя Май акы
Раңхъатәи ааңынраны,
Ибзарыбзаруа, шәты-какаңла
Иңычаны, аеңрихианы.

Аңъажәлар ирныңәоуп ари амш,
Игуазырҗагоуп; еишътагыла
Инеиуеит ажәлар агуугаңәа,
Рбираж қаңшь иатагыла.

Нагзара ақузааит Май акы!
Нагзара ақузааит ҳтурбъя ччара!
Нагзара ақузааит аңъажәлар
Бүбугала реидгылара, рыйашъара!

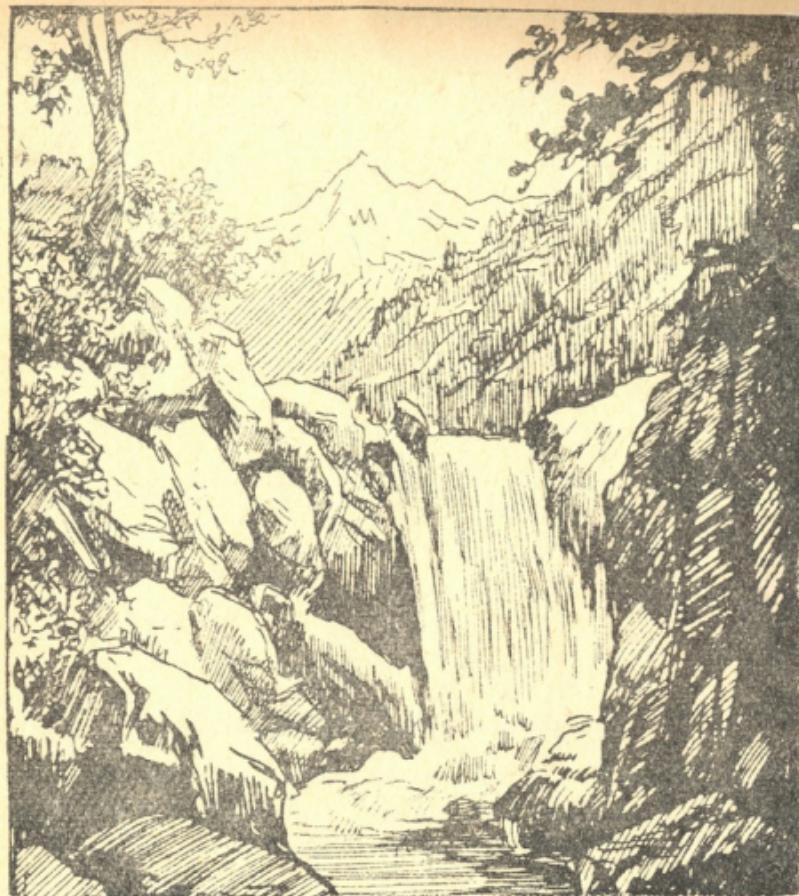
Г. Кучишвили.

Арғаш.

Ә-баху дуқуак еимкъяны,
Хаңәи маңьеи еидыкшало,
Аңаң кнаңа иадеңеало,
Жәйтә аахысгы агу шуа,
Арғаш леиуеит еилашуа.

Б. Шынкуба.

Ажәенираала өырхәала ишәца.

Ҳара ҳқыта.

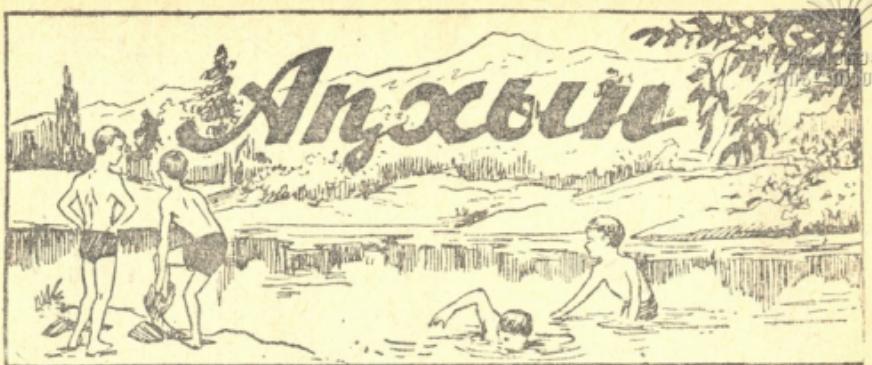
Даара ипшзоуп ҳқыта. Уи шъха калтк иамоуп, уақа абнақуеи арғашқуеи раңдоуп.

Ҳқыта дырпшзоит ағын өыцқуа. Ақыта агутаны ашкол хыбра ду гылоуп. Уи абаҳча бзиагъы атсанак'уеит.

Ҳқыта иамоуп ақшошты, аклуб, арадио, ателефон, ақтека, аxaқым пункт, абиблиотека.

Иазхауеит, ипшзахоит ҳқыта.

Шәқыта шықоу шәахцәажәа.

* * *

Хулпъазыла азаза шыталоит,
Разын зыла зегъ куабоуп,
Убла ргурбъо амза феиуеит,
Апъсабара шәтыла иқутзоуп.

С. Сангулиа.

Апъхынтәи ашыжъ.

Шыжъзан, амра ифавтцит. Икуалыкуацьоит адәқуеи, амхқуеи, ақуатцақуеи, абаҳчақуеи. Апъша сүеит ахухуахәа, хрыжъхрыжъ.

Абаҳчаңы аччаңә аттар ашәа рхәоит, еилаңыр-уеит, рыфатә рыпъшаауеит. Ашъхыңқуа өыввыхәа ашәтқуа ирхалоит.

Араху гуартцит. Цъара ауардынқуа рыштыбыжъ тоит.

Аңзықуреи аәалара аәазнак'уеит, аххәатә ылнатоит шыта. Аколнхаңә ататын өыхра иалагеит.

Атсыстра.

Җкунцәақуак бардк аәнны ирбеит тыстрак. Уақа ихтәалан ө-тыс пъшқак. Урт цәхәынтаңсза икан.

Аңкунцәа атсыстра атсыс пъшқакуа хырхын, ирылахумаруа иалагеит. Абри аамтазы таҳмадак дарыдғылеит.

— Дадраа, иқашәтço хуартам,— иңеит атахмада,— атыс ңышқақуа шәара акыр шәзырғаңтарым, амла ишәңдәагап, уи атқыс инаганырытра **ИХ** шәыртәал. Урт ирызхар, ихуартахап, ахуачама-
кақуа ндыртәалап.

Ачкунцәа атахмада ииңәаз рхышың азыршытит,
атыс ңышқақуа ргу ирыщанашьеит, нас инаганы
рытра инхдыртәалеит.

Ачкунцәа атысъшқақуа абарбеи?
Урт ирзырузеи?
Атахмада ирыхтыгулаз иреихәазеи?
Уи ииңәаз ачкунцәа игуныркылама?

Атыстыра ахахә агудцатәым, алакысра атахым. Атыс-
ышқақуа рытра ихыхтәым. Атаракуа абаҳчен акуацеи рзы
акыр наңсоуп.

Ататын өыхра.

Ататын өых'уа ачча-ччаҳәа,
Ататынрта иалоуп хулпәзшәа,
Амра макъана икаччауа
Ицәйтлашоит мраташәарахъ.

Уаха-саха, улаха-уфаха,
Ҳайт иухъзеи уццакы,
Иахъа, уатәы, уахык, өаха
Ҳалшәыргароуп еизакны.

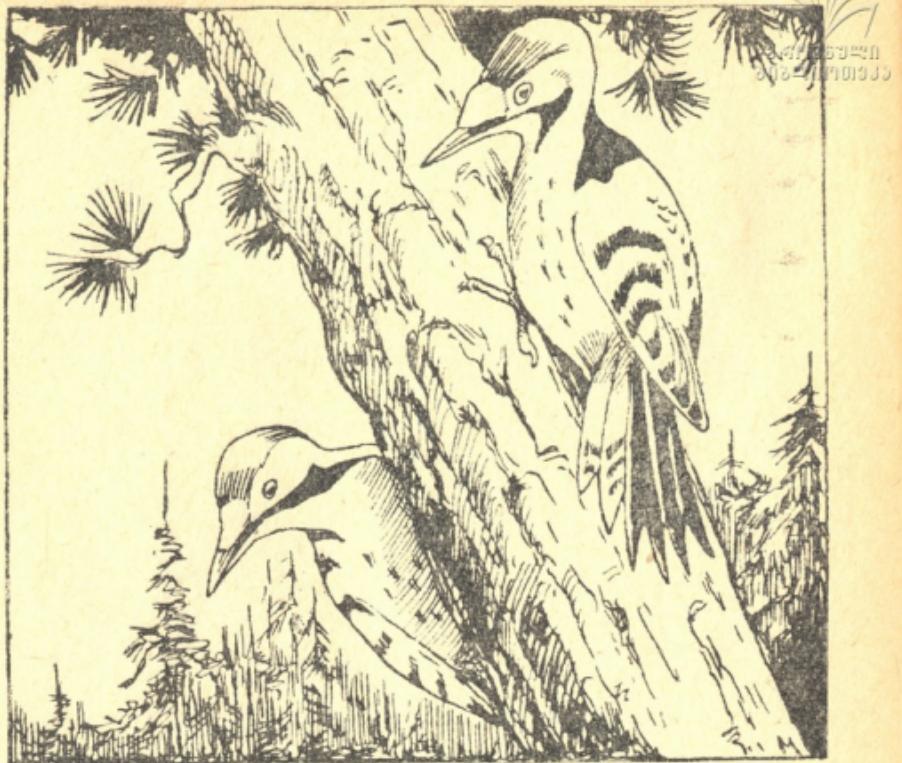
Къ. Агумаа.

Ажәенинраала өырхәала ишәтца.

Атларкуку.

Ахкаара атыхуан цъ-фак гылоуп. Уа есимша
ақыгу-қыгүхәа тларкукук адтәалоуп.

Атларкуку абза еиқуатәоуп, амтәйжәфақуа
еилыңраауп. Агушпъи аблакуеи ирыкуршаны

ишкуакуоуп, ахы қаңшьуп. Атларкуку ақышә хаңгугунуп, икъакуоуп.

Атларкуку, атыхуа наңыргуо, абажә инакуша-аакушо иарђоит. Ихуачазаат, ихуаршызаат, иабалакъ алхны иафоит.

Хуартас налоузei атларкуку?

Акубры.

Шақа имачузеи,
Аха ишпәацхауеи.
Мчыс иамоузи,
Аха таха унатомеи.

Ухуда иқууцар,
Үцымшь инықутәоит.

Нак иудуцар
Кыуухәа идәйкүлоит.

Иара ахы мшата,
Алашьцара аеата,
Иухалоит иңыруа,
Мамзаргыы ицхауа.

Х. Бұажәба.

Икоуп кубрқуак, урт зыңдаz ашыз рыхъуеит.
Акубрқуа ныртқәалатәуп.

Аңхыраа.

I.

Тания ланду аколихара утрахътә дааит.

Тания уи аамтазы акъанцъақуа рылахумарра даөын.

Анду Тания дналыхуаլъшын дааңышәырччеит.
Гуахуак шлымаз ғашъомызт.

— Иахъа сара абригадир сирехуеит. Арадқуа зегъы срашәеит, акапуста азы ақустәеит. «Бкапуста даара ишъахуп», — иҳәеит абригадир. Ҳәара атахыума, арадқуа рыбжъара рашәатәуп, аха иабақоу сахъзом — афны сусқуа раңдоуп.

II.

Анду даашаќь-шаќъеит. Шыңа акрыфарагы иаамтоуп.

Ахуштаараेы амца ааикүлтцеит. Еибарьу-сууа акучаракуа абарта иаатталт. Анду уи лгу иаатдаххит:

— Ҳай, иараби, акучаракуа амла иакит, ачуан сзадтцуам — ахш хытдеит. Крырәазтода?

Тания, лыкъанцъақуа илкыз нақ инықутданы ацәардбү дналбаait.

— Санду, сара сцаны акучарақуа акрырғас-
ткоит. Ирыңқауп, итәйуеит.

— Бца, сыхаара, бца! Акучарақуа акыр рыт,
сара быкъанцъақуа саархылаңшып.

Убри ауха Тания ландуи лареи аусқуа зегзы
ирыхъзейт: акучарақуа акыр рәартцеит, уаххъагы
қартцеит.

III.

Адырғаөынгы Тания ланду дааит даалъсаха,
дқыпъаха. Дааизтәкъа уаххъа ақатара деита-
налагеит. Акучарақуа акрырғалттарц лтаххеит,
аха урт акрыфа-акрыжә иқан, итынчза ақуарт
амтәржәға итатәан. Анду қататәыс илзаанхаз
афатә акун.

— Нан, иахъа абригадир беитайрөхуоу? — длаз-
ттааит Тания ланду.

— Арөхуаразы сирөхуеит, — лхәеит анду. —
Хколихара аутрағы акапуста даара ибзиахеит.
Амала, акапуста ашъапы автизақуа амхтәын,
аха иабақоу, аамта сымам акумзар.

— Сыхаара, нанду, аутрағы бусура бахымыц-
цакын, ағныға иқататәқуоу сара иқастсоит, —
лхәеит Тания.

Иара убастәкъа иқалеит. Анду ағныға дана-
алакъ қататәыс илымаз уаххъа акун. Ағны цқыа-
куакуараҙа, зегзы ртыпъ иқутданы илбон.

— Абар сқубча, абар сыйхыраа! — лхәан анду,
Тания лхы аалшышьит. — Аколихаңа реизарағы
сдырөхуо иалагар, ус расхәоит: «Сара сымасаара
сакузам ишәйрөхуаша, смота, с-Тания хүчгы
дшәйрөхуароуп» ҳәа.

С. Косов.

Аколихаңа ишәйрөхуаша?

Абригадир дзирөхуазеи лара?

Тания ланду дышъялышхараауз?

Тания дыздырөхуарызыз аколихара аизарағы?

* * *

Ааңын гурьяху иашътагыла
Ааңхын шоураха имфасит.
Ирласны иааит ҭагалан.
Алестхәа хчылеит, Ҧаша цәгъак асит.

А. Пушкин.

Ажәенираала өырхәала ишәтца.

Ишъақалои ҭагалан.

Абъқуа феижъхойт, есааира икааңсоит. Ашъхыцқуа Ҧыхъа еиңш инықуом, ашъхымзәқуа иртоуп.

Азын-щәқуа ҆қаңшыхахъеит, амандаринақуеи апатырқалқуеи ҆хеи-҆хеиуеит. Аколихацәа ҆оуки аңықуреи өырх'уеит, ҆оуки — иңдышрхәуеит. Ачей хырххьеит.

Ақуатқуа рөы ажъ ртааует, ажъымжәақуа уаркалеиуеит. Ажъ уардынла ағцаraphы иргойт.

Ааңша абъқуа ахъхъаңәа еихънашьуеит. Ашъац цәғеижъхойт.

Ажәцарапуа адгыыл ҆харақуа ракъ идәйқулоит. Ахуачақуа рөыртцәах'уеит. Лассы-лассы ҆акуа леиуеит. Ихъшәашәахо иалагеит.

Х. Бәжәба.

Ажътаара.

Иааит ҭагалан. Ажъ қалеит. Аколиңхаңа пәнж таара иалагеит.

Азахуақуа ирзымкыло ажъ рөоуп. Ажъымжәақуа ҭуаз-ҭуазза икоуп.

Ахүцқуа аиҳабаңа ажъ ахъыртаауа ирыңхра-ауеит,

Абаңча ҳааzon ианхучыз,
Хара иаҳ҆ылелит ҳаззыпшыз.
Езия иаабоит азы акрыура,
Ибеноуп ҳқуатсаң аура.
Калаңхыла ажъ, атқа,
Итаагалоит ҳгурбъатқа.

А. Аұынцыл.

Абаңча.

Абаңча гылоуп еихашшыла,
Ал, ахурма, нас амжәа,
Раңа ххыреиңш еиқуншәыла,
Үақа ирықуп ажъымжәа.

Ағғы иаҳылтца уа илеиғеиуеит
Игүқатцаган иқалоит.